

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการสื่อสารในครอบครัวที่ใช้ระบบการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบการสื่อสารในครอบครัวของพ่อแม่ ผู้ปกครองที่ได้ตัดสินใจนำวิธีการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลมาจัดระบบการศึกษาให้แก่ลูกของตนการได้มาซึ่งข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยได้มาจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและเข้าร่วมสังเกตการณ์ในกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มพ่อแม่ ผู้ปกครอง จำนวน 3 ครอบครัว ภายในระยะเวลา 4 เดือน

ในช่วงแรกของการเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ในกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มครอบครัวโฮมสคูลเพื่อสร้างความคุ้นเคยระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และเมื่อมีความสัมพันธ์มากขึ้นในระดับหนึ่งแล้วจึงได้ขอสัมภาษณ์แต่ละครอบครัวด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์ที่เป็นคำถามปลายเปิดซึ่งได้มาจากกรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัว การสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ในแต่ละครอบครัวนั้นใช้เวลาอย่างน้อยครอบครัวละ 3 ครั้ง ครั้งละ 3-4 ชั่วโมง และเพื่อเป็นการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้รับผู้วิจัยได้นำคำถามในบางประเด็นที่ได้สัมภาษณ์ไปแล้วในช่วงแรกกลับมาสอบถาม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญอีกครั้งหนึ่งเมื่อระยะเวลาผ่านไปนานพอสมควร ทั้งนี้เพื่อดูความเหมือนความต่างของคำตอบและเป็นการตรวจสอบความเข้าใจของผู้วิจัยที่มีต่อข้อมูลที่ได้รับโดยผลการวิจัยดังกล่าวสามารถสรุปได้ดังนี้

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

อายุเฉลี่ยของพ่อแม่ที่จัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลให้แก่อุป คือ อายุ 42 ปี

อายุเฉลี่ยของเด็กที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูล คือ อายุ 9 ปี

การศึกษาชั้นต่ำของพ่อแม่ที่จัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลให้แก่อุปคือ ปริญญาตรี

รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครอบครัว ประมาณ 27,000 บาท

ระยะเวลาในการจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูล ประมาณ 2 ปี

ดังมีรายละเอียดตาม ตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตารางสรุปข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ : ครอบครัวโฮมสคูล จำนวน 3 ครอบครัว

ครอบครัว	อายุของพ่อ-แม่	การศึกษาของพ่อ-แม่	อาชีพของพ่อ-แม่	รายได้เฉลี่ยต่อเดือน	จำนวนบุตร / อายุของลูก	ประสบการณ์การเรียนรู้ของลูกในระบบโรงเรียน	ระยะเวลาที่จัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูล
ครอบครัว "ศรัทธาธรรม"	พ่อ : 43 ปี แม่ : 37 ปี	พ่อ : โรงเรียนนายเรือมาริน ประเทศสเปน แม่ : ปริญญาตรี ครุศาสตร์ จุฬาฯ	พ่อ : รับราชการ (ทหาร) แม่ : แม่บ้าน	20,000.-	ลูกชายคนเดียว อายุ 8 ปี	ลูกชายศึกษาถึงชั้นอนุบาล 2 ต้นปีการศึกษา 2542	2 ปี
ครอบครัว "มีการ์ณ"	พ่อ : 50 ปี แม่ : 44 ปี	พ่อ : ปริญญาเอก วนวัฒนวิทยา ประเทศ ฟินแลนด์ แม่ : ปริญญาตรี พยาบาล ม.ขอนแก่น และการศึกษาปฐมวัย ม.สุโขทัยธรรมาธิราช	พ่อ : รับราชการ (สำนักวิชาการป่าไม้) แม่ : ธุรกิจส่วนตัว (สถานรับเลี้ยงเด็ก)	40,000.-	ลูกสาวคนโต อายุ 18 ปี , ลูกสาวคนรองอายุ 12 ปี, ลูกชายคนเล็กอายุ 10 ปี	ลูกสาวคนโตไม่ได้ศึกษาด้วยวิธีการแบบโฮมสคูล ลูกสาวคนรองศึกษาถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ต้นปีการศึกษา 2542 ลูกชายคนเล็กศึกษาถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ต้นปีการศึกษา 2542	2 ปี
ครอบครัว "รักษ์ไทย"	พ่อ : 42 ปี แม่ : 40 ปี	พ่อ : ปริญญาตรี รัฐศาสตร์ ม.รามคำแหง แม่ : ปริญญาตรี วิทยาศาสตร์ ม.ราม คำแหง	พ่อ-แม่ ประกอบอาชีพอิสระ	20,000.-	ลูกชายคนโตอายุ 9 ปี , ลูกชายคน รอง อายุ 7 ปี, ลูกสาวคนเล็ก อายุ 8 เดือน	ลูกชายคนโตศึกษาถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ปลายปีการศึกษา 2542 ลูกชายคนรองศึกษาถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ปลายปีการศึกษา 2542	1 ปี 8 เดือน

หลักสูตรการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลและการวัดผลสัมฤทธิ์ในตัวเด็ก

หลักสูตรการเรียนการสอนแบบโฮมสคูล

ในช่วงเริ่มต้นของการจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลของทั้ง 3 ครอบครัว จะมีการนำหนังสือของกระทรวงศึกษาธิการมาเป็นกรอบในการเรียนการสอนแต่เมื่อเวลาผ่านไปได้สักระยะหนึ่ง รูปแบบการเรียนการสอนของแต่ละครอบครัวก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปคือจะเน้นกระบวนการการเรียนรู้และเป็นอิสระมากขึ้นให้ความสำคัญกับความสนใจใฝ่รู้ของผู้เรียน ปลูกฝังในเรื่องของคุณธรรม จริยธรรม และสิ่งต่าง ๆ ที่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตได้จริง โดยผู้เป็นพ่อแม่จะทำหน้าที่เป็นผู้จัดการการเรียนรู้และสนับสนุนให้ลูกได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ต่าง ๆ ด้วยตนเองตามหัวข้อกว้าง ๆ ที่ได้มีการกำหนดไว้แล้วในเบื้องต้น

การวัดผลสัมฤทธิ์ในตัวเด็ก

การวัดและประเมินผลสัมฤทธิ์ในตัวเด็กของพ่อแม่โฮมสคูลทั้ง 3 ครอบครัว สามารถพิจารณาได้จาก

- เพิ่มสะสมผลงานซึ่งรวบรวมผลงานต่าง ๆ ของลูกไว้
- จดบันทึกจากการสังเกตความสนใจและพฤติกรรมการเรียนรู้ของลูกในแต่ละช่วงวัย
- การวัดพัฒนาการด้านอารมณ์ สติปัญญา ระเบียบวินัย ปฏิภาณไหวพริบ บุคลิกภาพ และความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ
- การเล่าเรื่องที่เรียนรู้ด้วยถ้อยคำของตนเอง การเขียนเรื่องราวต่างๆ การเขียนรายงาน การวาดรูป การมีแบบฟอร์มให้เด็ก ๆ ประเมินตนเอง เป็นต้น
- การประเมินผลร่วมกับเด็กในครอบครัวโฮมสคูลอื่น ๆ

ฯลฯ

ดังมีรายละเอียดตาม ตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตารางเปรียบเทียบหลักสูตรการเรียนการสอนและการวัดผลสัมฤทธิ์ในตัวเด็ก : ครอบครัวยุคใหม่ จำนวน 3 ครอบครัว

ครอบครัวยุคใหม่	หลักสูตรในการเรียนการสอน	การวัดและประเมินผลสัมฤทธิ์ในตัวเด็ก
ครอบครัวยุคใหม่ "ศรัทธาธรรม"	<ul style="list-style-type: none"> - ช่วงแรกใช้กรอบหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการตั้งแต่ชั้น ป.1 – ป.6 - ทำกรอบการเรียนรู้กว้าง ๆ โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ - วางแผนการเรียนการสอนอย่างเป็นธรรมชาติ ให้อิสระและเป็นไปตามความเปลี่ยนแปลงอย่างที่เรียกว่า "ความพร้อมตามธรรมชาติของครอบครัวยุคใหม่" - ผู้เป็นพ่อแม่ทำหน้าที่คัดสรรสิ่งแวดล้อมที่มากกระทบให้เข้ามาสู่กระบวนการของวิถีชีวิตซึ่งจะสะท้อนออกมาทางการพูด การกระทำ และการแสดงออกของเด็ก - ปลูกฝังเรื่องของ คุณธรรม จริยธรรม และให้รู้จักพิจารณาตนเอง สังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - การจดบันทึกความสนใจและพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยวิธีการ มายแมบบิง - การรวบรวมผลงานการเรียนรู้ของลูกเป็น แฟ้มสะสมผลงาน - การวัดพัฒนาการของลูกจาก การมีระเบียบวินัย ปฏิภาณไหวพริบ การเข้าสังคม บุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถพิเศษต่าง ๆ และการปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ - การประเมินผลร่วมกับเด็กในครอบครัวยุคใหม่อื่น ๆ 3 เดือนต่อครั้ง - ต้องยอมรับความแตกต่างของแต่ละครอบครัวยุคใหม่ทั้งในเรื่องเนื้อหาที่เหมาะสมตามวัยของลูก ความสามารถ ความถนัด และวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน - เข้ารับการทดสอบตามเกณฑ์และวิธีของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก
ครอบครัวยุคใหม่ "มีการดู"	<ul style="list-style-type: none"> - ช่วงแรกมีการนำหนังสือของสารคดีฯ มาเป็นกรอบในการจัดการเรียนการสอน - วิธีการเรียนการสอนจะเน้นให้ความสำคัญกับความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ - กระบวนการการเรียนรู้ของอิสระ เป็นไปตามพัฒนาการของวัยด้วยวิธีที่เป็นธรรมชาติ - กำหนดหัวข้อการเรียนรู้กว้าง ๆ การเรียนก็ได้ลงรายละเอียด - เรื่องต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้นั้นจะต้องสามารถเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับความเป็นมนุษย์ได้เสมอ 	<ul style="list-style-type: none"> - พ่อแม่ทำการประเมินจากพัฒนาการทางด้านอารมณ์ สติปัญญา ความสามารถของลูกที่แสดงออกจากการพูดคุย การกระทำ และผลงานในรูปแบบต่าง ๆ - การประเมินต้องไม่ใช่แบบสำเร็จรูปที่ใช้วัดกับเด็กทุกคนเหมือนกันหมด - สิ่งที่น่ามาวัดผลสัมฤทธิ์ของพัฒนาการในตัวเด็ก คือ การให้เด็ก ๆ ได้เล่าเรื่องที่เรียนรู้ด้วยถ้อยคำของตนเอง , การเขียนเรื่อง เขียนรายงาน , การวาดรูป , แฟ้มสะสมผลงาน , บันทึกจากการสังเกต และการใช้แบบฟอร์มให้เด็ก ๆ ประเมินตนเอง ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นการทดสอบเชิงปฏิบัติมากกว่าการท่องจำ - เข้ารับการทดสอบตามเกณฑ์และวิธีของโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ซึ่งเป็นการสอบภาคปฏิบัติ

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ครอบครัว โสมสกุล	หลักสูตรในการเรียนการสอน	การวัดและประเมินผลสัมฤทธิ์ในตัวเด็ก
ครอบครัว "รักษ์ไทย"	<ul style="list-style-type: none"> - ช่วงแรกคุณพ่อจะเน้นในเรื่องของเทคนิคต่าง ๆ ที่จะเชื่อมโยงให้สัมพันธ์กับวิถีชีวิต ส่วนคุณแม่จะทำหน้าที่แทรกความรู้ที่ได้จากหนังสือของกระทรวงศึกษาธิการ - เพิ่มรายละเอียดของการเรียนให้มีเนื้อหาเจาะลึกมากขึ้นในแต่ละชั้นเป็นลำดับ - ในปัจจุบันแทบจะไม่ได้นำกรอบของกระทรวงศึกษามาพิจารณาเลยเนื่องจากแนวทางการเรียนการสอนในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป - การเรียนการสอนจะให้ความสำคัญกับการใช้สภาพแวดล้อมเป็นห้องเรียนขนาดใหญ่ , เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง , การคิดอย่างมีเหตุมีผล , กระบวนการกลุ่ม , สอดแทรกจริยธรรม , เน้นการปฏิบัติ และมีการประเมินผล แก้ไขพัฒนาอย่างต่อเนื่อง 	<ul style="list-style-type: none"> - การบันทึกและเก็บรวบรวมผลงานที่เกิดจากการจัดกระบวนการการเรียนรู้ อาทิ ภาพถ่าย วิดีโอเทป ภาพวาดของลูก บันทึกของลูกจากการเดินทางไปในที่ต่าง ๆ ในลักษณะที่เป็น แฟ้มสะสมผลงาน - การบันทึกการสอนของพ่อแม่ - การวัดจากพัฒนาการของลูกในด้าน พฤติกรรม อารมณ์ ความรับผิดชอบ ชี้นำงาน การใฝ่รู้ การรักการอ่าน การเขียน มนุษยสัมพันธ์ - การวัดผลสัมฤทธิ์ในตัวเด็กสามารถวัดได้ทุกวันจากการบันทึก - ในอนาคตการวัดผลต้องเป็นการวัดแบบร่วมกันระหว่างครู พ่อแม่ ตัวเด็ก ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์ การดูกิจกรรม การสังเกต พฤติกรรม ดูชิ้นงานจากแฟ้มสะสมผลงาน

รูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัว

รูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวโฮมสคูลที่แสดงออกมาให้เห็นอย่างเด่นชัด และเป็นพฤติกรรมที่ปฏิบัติอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันนั้นสามารถสังเกตได้จากการแสดงออกทั้งทางวัจนภาษา คือ การใช้วาจาพูดคุย สั่งสอนแนะนำซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว และอีกส่วนหนึ่งคือการแสดงออกทางอวัจนภาษา คือ การที่ผู้เป็นพ่อ แม่ได้ปฏิบัติตนเป็นต้นแบบเพื่อให้ลูก ๆ ได้เห็นและปฏิบัติตาม

การพูดคุย

การพูดคุยกันระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งที่จะช่วยเชื่อมความสัมพันธ์อันดี และลดปัญหาความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น การพูดคุยกันระหว่างพ่อ แม่และลูกจึงมักเป็นไปในลักษณะของการสื่อสารแบบ 2 ทาง โดยผู้เป็นพ่อ แม่ยินดีที่จะรับฟังและพูดคุยกับลูกได้ในทุก ๆ เรื่องด้วยตระหนักว่าการพูดคุยกันกับลูกเป็นอีกจุดเริ่มต้นหนึ่งที่จะทำให้ผู้เป็นพ่อ แม่ค้นพบความสนใจใฝ่รู้และศักยภาพที่แท้จริงของลูก

การปฏิบัติตนเป็นต้นแบบ

วิธีการที่ดีที่สุดสำหรับการสร้างวินัยหรือพฤติกรรมใด ๆ ที่พึงปฏิบัติให้เกิดขึ้นในตัวลูกนั้นไม่ได้เกิดมาจากการสอน การสั่ง หรือการแนะนำจากผู้เป็นพ่อ แม่เท่านั้น แต่ต้องเกิดมาจากการที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวลงมือปฏิบัติไปพร้อม ๆ กัน โดยมีผู้เป็นพ่อ แม่ทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีเพื่อคอยชี้แนะแนวทางชีวิตที่ถูกที่ควรให้แก่ลูก ๆ ของตน

การถ่ายทอดความรู้

เมื่อสมาชิกทุกคนในครอบครัวได้ตัดสินใจร่วมกันที่จะเลือกนำวิถีทางการศึกษาแบบโฮมสคูลมาเป็นแนวทางสำหรับการจัดการเรียนการสอนในครอบครัว สิ่งหนึ่งที่ผู้เป็นพ่อแม่ต้องยอมรับและคำนึงถึงเสมอ คือการที่พ่อแม่จะต้องทำหน้าที่เป็นผู้จัดการการเรียนการสอนให้แก่ลูกด้วยวิธีการที่เน้นให้อิสระทางความคิด เปิดโอกาสให้เด็กได้รู้จักการตัดสินใจ ส่งเสริมให้เด็กได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองทั้งจากการสังเกตสิ่งแวดล้อมรอบตัวและจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ อาทิ หนังสือ การพูดคุยแลกเปลี่ยนกับพ่อ แม่หรือกับผู้รู้ในด้านต่าง ๆ และสิ่งที่สำคัญยิ่งคือการเปิดโอกาสให้ลูก ๆ ได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองเพื่อให้ได้มาซึ่งการเรียนรู้สิ่ง

ต่าง ๆ รอบตัวด้วยวิธีการที่เป็นธรรมชาติ และเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ชีวิต ซึ่งจะช่วยให้เด็ก ๆ เกิดความเข้าใจและสามารถจดจำได้อย่างเป็นธรรมชาติ

การทำกิจกรรม

หลักสำคัญของการจัดกิจกรรมภายในครอบครัวโฮมสคูลทั้ง 3 ครอบครัว คือ การเน้นให้สมาชิกทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นไม่มากก็น้อย เพื่อให้กิจกรรมเหล่านั้นเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยก่อให้เกิดการเชื่อมโยงความรัก ความผูกพันของสมาชิกทุกคนในครอบครัว และจะยิ่งประสบความสำเร็จมากขึ้น หากผู้เป็นพ่อแม่รู้จักที่จะนำเนื้อหาความรู้ทางหลักวิชาการต่างๆ มาสอดแทรกให้อยู่ในรูปแบบของกิจกรรมตามธรรมชาติที่จัดขึ้นเพื่อให้เด็ก ๆ ได้เกิดกระบวนการการเรียนรู้

ดังมีรายละเอียดตาม ตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ตารางเปรียบเทียบรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัว : ครอบครัวโฮมสคูล จำนวน 3 ครอบครัว

ครอบครัว โฮมสคูล	การพูดคุย	การปฏิบัติตนของพ่อแม่	การถ่ายทอดความรู้	การทำกิจกรรม
ครอบครัว "ศรัทธาธรรม"	<ul style="list-style-type: none"> - การพูดคุยช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว - การพูดคุยช่วยลดปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว - การพูดคุยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างความสมดุลในครอบครัว - การพูดคุยเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ลูกเกิดความสนใจใฝ่รู้ในเรื่องต่าง ๆ - การพูดคุยเป็นวิธีการที่พ่อแม่จะนำไปใช้ในการต่อยอดองค์ความรู้ - การพูดคุยจะใช้การสื่อสารแบบ 2 ทาง ระหว่าง พ่อแม่ และลูก 	<p>การสร้างวินัยให้แก่ลูก พ่อแม่จะใช้วิธีปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างเพื่อทำให้เกิดเป็นวิถีที่เหมือนกันในครอบครัว</p>	<ul style="list-style-type: none"> - พ่อแม่ไม่ได้ทำหน้าที่เป็น "ผู้สอน" แต่จะต้องทำหน้าที่เป็น "ผู้จัดการ" - แม่จะใช้วิธีอ่านหนังสือให้ลูกฟังบ่อย ๆ โดยเฉพาะตอนก่อนนอน - ส่งเสริมให้ลูกรู้จักศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองจากการสังเกตและการอ่านหนังสือ - การที่ลูกอ่านหนังสือได้อย่างแตกฉานมีส่วนช่วยให้เกิดการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองจากอ่าน - มีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างพ่อแม่และลูก เพราะในบางเรื่องลูกอาจทำการศึกษา และเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งมากกว่าพ่อแม่ - แม่เป็นผู้เสนอการเรียนรู้ด้วยวิธีการใหม่ ๆ และให้ลูกเป็นผู้ตัดสินใจเลือกตามความสนใจใฝ่รู้ของตน 	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ต้องให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ - กิจกรรมต่าง ๆ มีประโยชน์โดยตรงต่อพัฒนาการของลูก - พ่อแม่ต้องทำหน้าที่เชื่อมโยงทุก ๆ กิจกรรมให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่มากกระทบตัวเด็กเพื่อก่อให้เกิดกระบวนการการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ครอบครัว ไฮมสกุล	การพูดคุย	การปฏิบัติตนของพ่อแม่	การถ่ายทอดความรู้	การทำกิจกรรม
ครอบครัว "มีการรณ"	<ul style="list-style-type: none"> - สมาชิกในครอบครัวจะมีการพูดคุยกันอยู่เสมอเพื่อแสดงความรักและความผูกพันที่มีต่อกัน - การพูดคุยช่วยลดปัญหาความขัดแย้งในครอบครัวเมื่อเกิดความไม่เข้าใจกันขึ้น - สมาชิกในครอบครัวจะมีการพูดคุยกันแบบเพื่อนทำให้สามารถคุยกันได้ในทุก ๆ เรื่อง 	<ul style="list-style-type: none"> - พ่อแม่มีฐานะเป็น "ผู้ทรงสิทธิ์" ซึ่งต้องทำให้ลูกรู้จักกับคำว่า "หน้าที่" และ "อิสระ" ด้วยการนำทางชีวิตของลูก - การนำทางชีวิตของลูกทำได้โดย พ่อแม่ทำตนเป็นตัวอย่างซึ่งเด็ก ๆ ก็จะทำตามโดยอัตโนมัติ - เรื่องของระเบียบวินัยไม่ใช่เรื่องที่จะมาสอนลูกแต่พ่อแม่ต้องทำให้ลูกเห็น เช่น เรื่องของความตรงต่อเวลา 	<ul style="list-style-type: none"> - การทดลองและลงมือปฏิบัติด้วยตนเองจะทำให้เด็ก ๆ เกิดความเข้าใจและจดจำสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี - การให้อิสระในการคิด และการตัดสินใจเป็นวิธีที่ทำให้ลูก ๆ ได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากประสบการณ์จริง - การเรียนรู้ในสิ่งที่ใกล้ตัวและเป็นวิถีชีวิตจริงจะทำให้เกิดความเข้าใจและจดจำได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมเป็นวิธีการที่ทำให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวมีการเชื่อมโยงความรักความผูกพันระหว่างกัน - กิจกรรมต่าง ๆ ในครอบครัวจะพยายามจัดขึ้นเพื่อให้สมาชิกทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วม - การทำกิจกรรมต่าง ๆ จะต้องดูความพร้อมของสมาชิกทุกคนในครอบครัวโดยเฉพาะคุณพ่อที่ไม่ค่อยมีเวลามากนัก - จะมีการให้ความสำคัญกับกิจกรรมในครอบครัวมากกว่ากิจกรรมกลุ่ม

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ครอบครัว โฮมสคูล	การพูดคุย	การปฏิบัติตนของพ่อแม่	การถ่ายทอดความรู้	การทำกิจกรรม
ครอบครัว "รักษ์ไทย"	<ul style="list-style-type: none"> - ลักษณะเด่นของผู้เป็นพ่อคือชอบพูด ชอบคุย และชอบที่จะอธิบายในสิ่งต่าง ๆ รอบตัว - การพูดคุยกันมีส่วนช่วยในการปรับอารมณ์ของลูก ๆ ให้เย็นลง และรู้จักใช้สติในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ มากขึ้น - ลูก ๆ ไม่กลัวที่จะพูดคุยกับผู้เป็นพ่อแม่ และกล้าที่จะซักถามในเรื่องต่าง ๆ ได้ทุกเรื่อง 	<p>ผู้เป็นพ่อแม่มีความเชื่อว่าการที่จะสอนให้คนอื่นเป็นคนดี และเป็นคนฉลาดได้ในระดับหนึ่งนั้น คน ๆ นั้นต้องทำตัวเป็นตัวอย่างได้ ดังนั้น พ่อแม่จึงต้องทำหน้าที่ในการเป็นต้นแบบที่ดีให้แก่ลูก ๆ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้วิธีการหลอกล่อ และดึงความสนใจของเด็กจากสิ่งแวดล้อมรอบข้าง - ให้ลูก ๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ด้วยวิธีการที่เป็นธรรมชาติ - การเรียนแบบปฐกวีวิชาเพื่อให้ลูก ๆ ได้รู้จักใช้การตั้งคำถาม - การลงมือปฏิบัติด้วยตนเองเป็นวิธีการเรียนรู้ที่จะทำให้เกิดความเข้าใจและจดจำในสิ่งต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดีนอกจากนี้ยังเป็นช่องทางหนึ่งที่จะทำให้ลูก ๆ ค้นพบในสิ่งที่ตนชอบ และพัฒนาศักยภาพของตนเองต่อไป - การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองเป็นการฝึกลูก ๆ ให้รู้จักความรับผิดชอบ และสะสมความรู้ด้วยตนเอง อย่างที่เรียกว่า สันติติโก - รูปแบบการเรียนรู้ในอนาคตจะต้องใช้วิธีการที่เรียกว่า ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ 	<ul style="list-style-type: none"> - ช่วงแรกเกิดปัญหาที่ว่ามีเวลาว่างมากเกินไปจนไม่รู้ว่าจะจัดการกับเวลานั้นอย่างไร - สภาพโครงสร้างของครอบครัวบังคับให้สมาชิกทุกคนต้องเรียนรู้ และทำให้พบว่าทางออกก็คือการจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ภายในครอบครัว - แต่ละกิจกรรมจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปในแต่ละเรื่อง - กิจกรรมมีลักษณะที่เป็นกระบวนการในตัวของมันเองซึ่งจะฝึกให้เด็กได้รู้จักการเตรียมตัว เตรียมอุปกรณ์ - การนำเนื้อหาวิชาการเข้ามาสอดแทรกในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเหมาะสมเพื่อช่วยในการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ - ในอนาคตจะพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้เป็นกิจการ

ระบบการสื่อสารภายในครอบครัว

การกระทำการของครอบครัว

การกำหนดตารางเวลาและกิจกรรม

ตารางเวลาและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของครอบครัวโฮมสคูลทั้ง 3 ครอบครัว จะมีการกำหนดตารางในแต่ละวันไว้เพียงคร่าว ๆ ไม่ตายตัว เนื่องจากมีความเห็นว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดในการเรียนรู้ของลูก ๆ คือ การให้อิสระแก่เด็ก ๆ เพื่อให้มีเวลาเพียงพอที่จะสามารถสังเกต พิจารณา และเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว ตารางเวลาที่กำหนดไว้ในแต่ละวันจึงสามารถยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมและเป็นไปตามความพร้อมของสมาชิกในครอบครัว

บทบาทหน้าที่ภายในครอบครัว

หน้าที่ของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัวไม่ได้มีการกำหนดกฎเกณฑ์ว่าใครจะต้องทำอะไรที่ไหนเมื่อไรอย่างชัดเจน แต่ดูเหมือนว่าสมาชิกทุกคนในครอบครัวต่างรู้บทบาทหน้าที่ของตนเป็นอย่างดีโดยอัตโนมัติ กล่าวคือ คุณพ่อจะรับผิดชอบงานนอกบ้าน คุณแม่รับผิดชอบงานภายในบ้าน ส่วนลูก ๆ มีหน้าที่ความรับผิดชอบเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ต้องทำเป็นกิจวัตรในแต่ละวัน อาทิ กวาดบ้าน ถูบ้าน ตากผ้า ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้การทำงานตามหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมาย อย่างไรก็ตามหน้าที่ที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งที่ทั้งผู้เป็นพ่อ และแม่ต่างตระหนักดีว่าไม่ใช่หน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่งเท่านั้นก็คือการทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูลูก ๆ ของตนให้เติบโตขึ้นมาเป็นคนดีคนหนึ่ง of สังคม

การแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจ

การเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวได้มีการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจร่วมกันเป็นหัวใจสำคัญสำหรับกระบวนการการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ของลูก ดังนั้นทั้ง 3 ครอบครัว จึงเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนได้แสดงความคิดเห็นด้วยเหตุและผลที่แตกต่างกันไปหลาย ๆ แง่มุม แล้วจึงนำเหตุผลเหล่านั้นมาพิจารณาถึงปัจจัย หรือข้อจำกัดต่าง ๆ ร่วมกันก่อนการตัดสินใจ และเมื่อตัดสินใจในสิ่งใดร่วมกันแล้วสมาชิกทุกคนต้องรับผิดชอบต่อผลที่จะเกิดจากการตัดสินใจร่วมกันนั้นด้วย

ความคาดหวังในเรื่องอนาคตของลูก

ผู้เป็นพ่อ แม่จะทำหน้าที่เป็นเพียงผู้จัดเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ ให้กับลูก เพื่อที่วันหนึ่งเมื่อลูกๆ ได้ค้นพบศักยภาพและตัวตนที่แท้จริงของตน พวกเขาจะได้เป็นผู้เลือกที่จะพัฒนาตนเองไปยังจุดหมายที่ต้องการ โดยผู้เป็นพ่อ แม่ต่างคาดหวังเพียงให้ลูก ๆ ได้เติบโตขึ้นมาอย่างรู้จักรักชาติตนเอง ไม่ละทิ้งครอบครัว และสังคม ซึ่งเท่ากับเป็นการพัฒนาทั้งทางร่างกายและจิตใจไปพร้อม ๆ กันนั่นเอง

รางวัลกับการทำโทษ

การที่ลูก ๆ ทำผิดพลาดไปในบางเรื่องนั้นเป็นเรื่องธรรมดาที่สามารถเกิดขึ้นได้กับเด็ก ๆ ทุกคน แต่ที่สำคัญคือผู้เป็นพ่อ แม่จะต้องรู้จักปรับอารมณ์ และหันมาใช้เหตุผลในการอธิบายและแนะนำในสิ่งที่ลูกต้องให้แก่ลูกแทนการทำโทษด้วยการตี หรือดุว่าแต่เพียงอย่างเดียว และเมื่อเวลาที่ลูก ๆ ทำความดี ผู้เป็นพ่อ แม่ก็จะไม่ละเลยที่จะพูดชื่นชมและให้กำลังใจแก่ลูกเพื่อให้พวกเขาตั้งใจทำความดีต่อไป ส่วนการให้รางวัลใด ๆ เป็นพิเศษนั้นก็ย่อมขึ้นอยู่กับเวลา และโอกาสที่เหมาะสมของครอบครัว

กฎระเบียบของครอบครัว

ในบางครอบครัวได้มีการวางกฎระเบียบไว้อย่างหลวม ๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวเข้าใจตรงกัน โดยกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่วางไว้นั้นจะต้องมีความเที่ยงตรง และสามารถอธิบายได้ และที่สำคัญคือสมาชิกทุกคนยอมรับที่จะปฏิบัติตาม

อิทธิพลจากภายนอก

กระบวนการกลุ่ม

แม้ว่าในบางครอบครัวจะไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มบ้านเรียนปัญญากรอย่างเป็นการ แต่ในทางปฏิบัติแล้วครอบครัวโฮมสคูลทั้ง 3 ครอบครัวต่างก็ให้ความสำคัญกับกิจกรรมกลุ่มที่จัดขึ้นเพื่อให้พ่อ แม่และเด็ก ๆ ในแต่ละครอบครัวได้มีโอกาสมาพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และปรึกษาหารือร่วมกันในอันที่จะนำมาซึ่งการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลของลูก ๆ และกิจกรรมกลุ่มนี้เองที่เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนากระบวนการการเรียนรู้ของลูก ๆ ร่วมกับเด็ก ๆ คนอื่นในสังคม

กิจกรรมทางศาสนา

ครอบครัวโฮมสคูลทั้ง 3 ครอบครัวต่างมีลักษณะร่วมกันที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง นั่นก็คือ สมาชิกทุกคนในครอบครัวต่างยึดมั่นและศรัทธาต่อหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาโดยตลอด ดังนั้นวิถีในการดำเนินชีวิตของสมาชิกในครอบครัวทุกคนจึงเป็นไปตามแนวทางที่พุทธศาสนิกชนคนหนึ่งจะพึงปฏิบัติ แม้แต่ในการจัดการเรียนการสอนของลูก ๆ ผู้เป็นพ่อ แม่ก็ได้นำแนวทางของพระพุทธศาสนาไปใช้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตประจำวันของลูก

กลุ่มบุคคลอื่น ๆ

เรื่องของการมีสังคมไม่ใช่เป็นจุดด้อยของเด็ก ๆ ที่ได้รับการเรียนการสอนแบบโฮมสคูล แต่ที่สำคัญต้องขึ้นอยู่กับผู้เป็นพ่อ แม่ที่จะต้องเปิดโอกาสให้ลูก ๆ ของตนได้รู้จักสัมผัสกับชีวิตและสิ่งแวดล้อมภายนอกครอบครัว โดยที่ผ่านมาพ่อ แม่ในครอบครัวโฮมสคูลทั้ง 3 ครอบครัว ต่างหาโอกาสให้เด็ก ๆ ได้เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมตามแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ มากมาย ทำให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ที่จะมีชีวิตร่วมกันกับคนอื่น ๆ ในสังคม และได้รับรู้ว่าตนก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคมด้วยเช่นกัน

ดังมีรายละเอียดตาม ตารางที่ 4 . 5

ตารางที่ 4 ตารางเปรียบเทียบระบบการสื่อสารภายในครอบครัวกรณีการกระทำการของครอบครัว: ครอบครัวโฮมสคูล จำนวน 3 ครอบครัว

การกระทำการ ของครอบครัว	ครอบครัว "ศรัทธาธรรม"	ครอบครัว "มีกาคุณ"	ครอบครัว "รักษไทย"
การกำหนดตาราง เวลาและกิจกรรม	<ul style="list-style-type: none"> - การดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามธรรมชาติ และให้อิสระกับสมาชิกทุกคนในครอบครัว - แต่ละวันไม่มีการกำหนดตารางที่แน่นอนตายตัว แต่จะให้ความสำคัญกับความสนใจของลูก - พ่อแม่อาจทำหน้าที่จัดการเรียนรู้ให้เชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมของลูก - กิจกรรมที่ต้องมีการติดต่อกับบุคคลภายนอกจะมีการกำหนดตารางเวลาไว้ก่อนเสมอ - ความอิสระของเวลาช่วยในการเรียนรู้ที่เกิดจากการสังเกต การคิดพิจารณาสิ่งแวดล้อม และนำสิ่งต่าง ๆ มาเชื่อมโยงกัน - ความอิสระของตนต้องไม่กระทบกับคนอื่น 	<ul style="list-style-type: none"> - มีการกำหนดตารางเวลาในแต่ละวันอย่างคร่าว ๆ ไม่ตายตัวแต่จะขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่จะทำในแต่ละช่วงซึ่งสามารถยืดหยุ่นได้ - ตารางเวลาที่กำหนดไว้คือ ตอนเช้าเรียนประมาณ 3 ชั่วโมง ช่วงบ่ายแล้วแต่ความสนใจของลูกหากช่วงเช้ามีกิจกรรมอื่น ๆ มาแทรกก็อาจเลื่อนการเรียนมาเป็นช่วงบ่ายหรือช่วงค่ำ - มีการทำกิจกรรมพิเศษ ตามความสนใจของลูก อาทิ ชมพิพิธภัณฑ์ นิทรรศการ แต่ที่สำคัญคือการอ่านหนังสือ 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่จำกัดเรื่องของการเรียนในแต่ละวัน - ให้อิสระกับเด็กในเรื่องของเวลาเพื่อใช้พิจารณาตนเอง และสิ่งต่าง ๆ รอบตัว - ปกติช่วงเช้าจะให้เด็ก ๆ คิดว่าอยากจะเรียนอะไร อะไรคือสิ่งที่เด็ก ๆ กำลังสนใจ - เคยลองจัดตารางเรียนแต่ในทางปฏิบัติจริงไม่สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็กจึงได้ยกเลิกไป - เด็ก ๆ ต้องรู้จักใช้อิสระของเวลานั้นให้เป็นประโยชน์ และกำกับความรับผิดชอบของตนเองได้
บทบาทหน้าที่ ภายในครอบครัว	<p>ภายในครอบครัวไม่มีการแบ่งหน้าที่ที่ชัดเจนว่าใครทำอะไร แต่จะอย่างจะเป็นไปตามความพร้อมของแต่ละคน และเป็นไปโดยอัตโนมัติ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวทุกอย่างเป็นไปโดยอัตโนมัติ - ลูก ๆ ได้รับมอบหมายหน้าที่เล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เป็นกิจกรรมในครอบครัวเพื่อฝึกให้เด็กรู้จักความรับผิดชอบ - ผู้เป็นพ่อจะมีหน้าที่ทำงานนอกบ้านและซ่อมแซมของใช้ภายในบ้าน ส่วนผู้เป็นแม่จะทำหน้าที่ดูแลเรื่องต่าง ๆ ภายในบ้านโดยเฉพาะเรื่องของการเลี้ยงลูก 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีการแบ่งหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวไว้อย่างชัดเจน - งานในความรับผิดชอบของลูก ๆ นั้นเป็นไปเพื่อให้รู้จักหน้าที่ และทำงานตามที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มที่ - สิ่งที่พ่อแม่ย้ำกับลูก ๆ มากที่สุดคือการ เจริญสติซึ่งควรที่จะต้องทำเป็นกิจวัตรประจำวัน

ตารางที่ 4 (ต่อ)

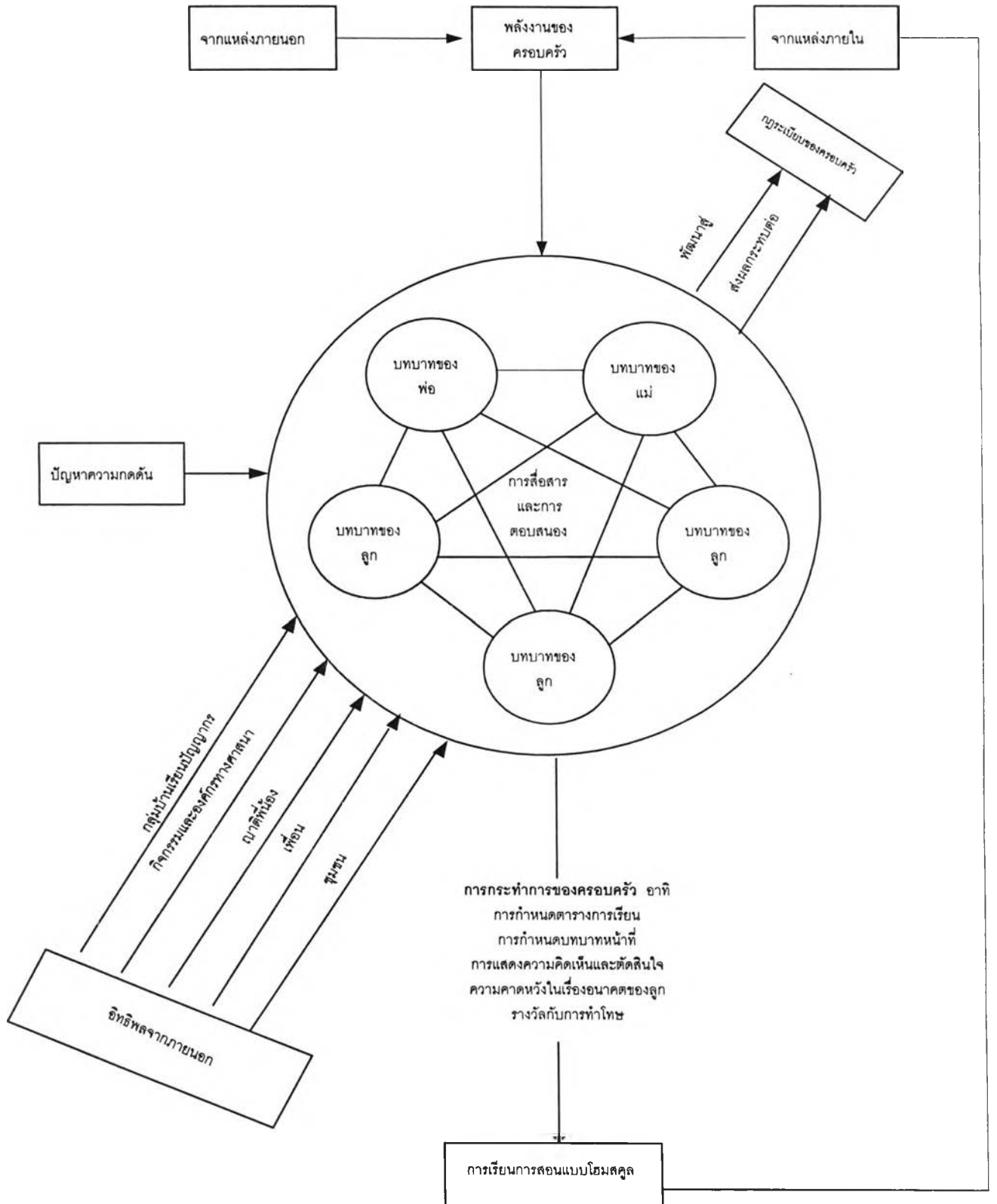
การกระทำการ ของครอบครัว	ครอบครัว “ศรัทธาธรรม”	ครอบครัว “มีการุน”	ครอบครัว “รักษ์ไทย”
<p>การแสดงความคิดเห็นและการตัดสินใจ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - สมาชิกทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันไปหลาย ๆ แง่มุม - การตัดสินใจจะไม่ใช้ ประชาธิปไตยแบบเบ็ดเสร็จที่เสียงข้างมากจะต้องชนะเสมอ - การตัดสินใจร่วมกันจะพิจารณาถึงปัจจัยต่าง ๆ อาทิ ข้อจำกัดของแต่ละคนใครคือผู้ได้รับผลโดยตรงจากการตัดสินใจนั้น และการตัดสินใจนั้นต้องไม่ทำให้ครอบครัวเสียสมดุล - พ่อแม่ต้องทำหน้าที่อธิบายสิ่งต่าง ๆ ด้วยเหตุผลและใจที่เป็นธรรมโดยไม่ใช้อารมณ์ 	<ul style="list-style-type: none"> - ให้ความสำคัญกับสิทธิที่เท่าเทียมกันของสมาชิกทุกคนในครอบครัว - ให้ความเคารพในความคิดเห็นซึ่งกันและกัน - เรื่องทุกเรื่องต้องมีเหตุผลที่สามารถอธิบายได้ - ก่อนการตัดสินใจใด ๆ สมาชิกภายในบ้านจะต้องมาปรึกษานานหรือร่วมกันก่อน - สมาชิกทุกคนต้องรับผิดชอบต่อผลที่เกิดจากการตัดสินใจร่วมกัน - การแสดงความคิดเห็นต้องไม่ก้าวท้าวเสรีภาพของบุคคลอื่น 	<ul style="list-style-type: none"> - การร่วมปรึกษานานหรือกันในครอบครัวเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ - การแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ยังเป็นตัวชี้วัดพัฒนาการของลูก ๆ ได้อีกทางหนึ่ง - พ่อแม่ต้องใจกว้างพอที่จะยอมรับเหตุผลของลูก ๆ ซึ่งในบางครั้งก็มีความคิดเห็นไม่เหมือนกับพ่อแม่ - ความคิดเห็นบางอย่างของลูก ๆ ที่ผิดทางไป พ่อแม่ จะทำหน้าที่อธิบายให้เห็นถึงเงื่อนไขอื่น ๆ ให้ลูกเห็น และท้ายที่สุดจะให้ลูกเป็นคนตัดสินใจเอง
<p>ความคาดหวังในเรื่องอนาคต</p>	<ul style="list-style-type: none"> - พ่อแม่มีหน้าที่เป็นเพียงผู้จัดเตรียมความพร้อมให้กับลูก - ลูกจะต้องเป็นผู้ที่ตัดสินใจเลือกแนวทางในอนาคตด้วยตนเอง - พ่อแม่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องชื่อเสียงวงศ์ตระกูลแต่สิ่งสำคัญคือให้ลูกเติบโตขึ้นมาอย่างรู้จักรักษาตนเองไม่ละทิ้งครอบครัวและสังคม - การพัฒนาจะต้องพัฒนาไปพร้อม ๆ กันทั้งทางร่างกายและจิตใจ 	<ul style="list-style-type: none"> - ตอนนี้ลูก ยังเด็กยังไม่สามารถค้นพบตัวตนที่แท้จริง - พ่อแม่มีหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนในสิ่งต่าง ๆ ที่ลูกสนใจ - สิ่งที่พ่อแม่คาดหวังในตัวลูกคือทุกคนมีคุณธรรม มีเมตตา กรุณา รู้จักเสียสละ และรู้จักที่จะอยู่ร่วมกันกับคนในสังคมอย่างมีความสุข 	<ul style="list-style-type: none"> - ต้องการให้ลูกเติบโตขึ้นมาเป็นคนดีของสังคม ไม่ใช่ดีเฉพาะกับตัวเองหรือครอบครัวเท่านั้น แต่ให้ดีกับสังคมด้วย - ไม่เน้นการดำรงชีพด้วยการหาเงินเป็นหลัก แต่อยากให้ลูก ๆ ได้ทำในสิ่งที่รัก และช่วยเหลือคนอื่นได้ด้วย - สิ่งที่คาดหวังไม่ได้ต้องการให้ลูกเก่งทางด้านวิชาการเพียงอย่างเดียว แต่ต้องการให้เป็นคนดีและคนเก่ง ให้มีคำว่า “จิตวิญญาณสาธารณะ”

ตารางที่ 4 (ต่อ)

การกระทำการ ของครอบครัว	ครอบครัว "ศรัทธาธรรม"	ครอบครัว "มีกาณณ"	ครอบครัว "รักษ์ไทย"
รางวัลกับการ ทำโทษ	ไม่มีการทำโทษด้วยการตีโดยเด็ดขาด ส่วนรางวัลที่ลูก ได้รับมักเป็นคำพูดชมเชยและการให้กำลังใจ	<ul style="list-style-type: none"> - หากลูกทำความดีก็ควรที่จะได้รางวัลตามที่เหมาะสม - รางวัลที่ลูกใจลูก ๆ มากที่สุดคือหนังสือ - การทำความผิดพลาดเป็นเรื่องธรรมดาที่พ่อสำคัญ พ่อแม่ต้องพูดคุยแนะนำในสิ่งที่ถูกต้องให้แก่ลูก ๆ - การตัดสินว่าลูกถูกหรือผิดต้องไม่ใช่อารมณ์มาตัดสิน - หากจะมีการทำโทษเกิดขึ้นจะไม่ใช้การตีโดยเด็ดขาด - การได้รับรางวัลลูก ๆ ต้องรู้จักคำว่า "การรอคอย" และ"การทำความดี" 	<ul style="list-style-type: none"> - มีความเชื่อว่าลูก ๆ ยังเด็กยังต้องลองถูกลง ผิดอีกมาก ต้องให้โอกาสลูกในการเรียนรู้ - การให้รางวัลด้วยการแสดงความชื่นชม และ ให้กำลังใจสำหรับการพัฒนางานของเค้าต่อไป เป็นสิ่งที่ลูก ๆ ตีใจมากแล้ว - หากลูก ๆ ทำ ผิดก็ต้องมีการสอบถามก่อนว่า ทำไมถึงทำอย่างนั้น ต้องฟังเหตุผลก่อน ทุกครั้งไม่ใช่ใช้อารมณ์มาตัดสิน
กฎระเบียบของ ครอบครัว	ไม่มีการกำหนดกฎระเบียบใด ๆ ที่ตายตัว	<ul style="list-style-type: none"> - กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ต้องมีความเที่ยงตรงเพียงพอ - กฎเกณฑ์ทุกอย่างต้องสามารถอธิบายได้ - การวางกฎเกณฑ์ไว้คร่าว ๆ เพื่อให้ทุกคนในครอบครัว เข้าใจตรงกันพร้อมทั้งมีการใช้สัญลักษณ์ในการชี้ ซึ่งจะให้ความหมายแตกต่างกันออกไป 	ไม่มีการกำหนดกฎระเบียบใด ๆ ที่ตายตัว

ตารางที่ 5 ตารางเปรียบเทียบระบบการสื่อสารภายในครอบครัวกรณีอิทธิพลภายนอกครอบครัว : ครอบครัวโฮมสคูล จำนวน 3 ครอบครัว

อิทธิพลภายนอก ของครอบครัว	ครอบครัว "ศรัทธาธรรม"	ครอบครัว "มีกาณ"	ครอบครัว "รักษ์ไทย"
กระบวนการกลุ่ม	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นครอบครัวรุ่นแรก ๆ ของกลุ่มปัญญากร - มีการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกับครอบครัวโฮมสคูลอื่น ๆ - มีการปรึกษาหารือและประเมินผลพัฒนาการของลูกร่วมกับครอบครัวอื่น 	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นสมาชิกรุ่นแรก ๆ ของกลุ่มปัญญากร - เข้าร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มปัญญากรมาโดยตลอด - เป็นแหล่งสำคัญในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและติดตามข่าวสารต่าง ๆ เกี่ยวกับครอบครัวโฮมสคูล 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่ได้เข้าร่วมกับกลุ่มบ้านเรียนใด ๆ แต่คงให้ความสำคัญกับกิจกรรมกลุ่มที่เหมาะสมเพื่อให้ลูก ๆ ได้เข้าร่วมกิจกรรมด้วย - ลูก ๆ มีโอกาสพบปะและเข้าร่วมกิจกรรมกับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ มากมาย
กิจกรรมทางศาสนา	<ul style="list-style-type: none"> - สมาชิกในครอบครัวมีลักษณะเป็นเสมือนแนวปฏิบัติให้กับวิถีชีวิตของครอบครัว - หลวงปู่ แห่งวัดราชผาเป็นผู้ที่มีความสำคัญในการให้คำปรึกษา สั่งสอน และแนะนำให้แก่สมาชิกในครอบครัวมาโดยตลอด 	<ul style="list-style-type: none"> - มีธรรมะเป็นเครื่องชี้นำแนวทางในการดำเนินชีวิตของครอบครัวมาโดยตลอด - นำธรรมะมาเป็นกรอบในการจัดการเรียนการสอนมีการฟังเทศน์ ฟังธรรมในทุก ๆ วันพระร่วมกับครอบครัวกลุ่มปัญญากร 	<ul style="list-style-type: none"> - สมาชิกในครอบครัวมีธรรมะเป็นเสมือนแนวทางสำหรับปฏิบัติตนมาโดยตลอด - การไปวัด ฟังเทศน์ ฟังธรรมะเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ได้เข้าร่วมกับกลุ่มบ้านเรียนปัญญากรมาตั้งแต่ต้น
กลุ่มบุคคลอื่น ๆ	<ul style="list-style-type: none"> - ช่วงเริ่มต้นสมาชิกในครอบครัวได้รับความกดดันจากสังคมภายนอกที่เข้ามากระทบ - เปิดโอกาสให้ลูกได้สัมผัสกับชีวิตและสิ่งแวดล้อมภายนอกตลอดเวลาในลักษณะที่แตกต่างกัน - การสอนให้ลูกเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติไม่แยกตัวออกจากสังคม - คนในสังคมน่าที่จะยอมรับวิธีการเรียนการสอนที่แตกต่างกันแต่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน 	<ul style="list-style-type: none"> - เรื่องของสังคมภายนอกไม่ใช่จุดด้อยของโฮมสคูลแต่ขึ้นอยู่กับแต่ละครอบครัว - เด็ก ๆ ได้มีโอกาสพบปะติดต่อกับบุคคลภายนอกในหลาย ๆ กลุ่มอยู่เสมอ 	<ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมต่าง ๆ มักสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างอยู่ตลอดเวลา ทั้งในเพื่อนรุ่นเดียวกัน หรือรุ่นผู้ใหญ่ - เด็ก ๆ ได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมตามแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ มากมาย - ในอนาคตอยากให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการทำหน้าที่โอบอุ้มเด็ก ๆ ซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนแบบช่วยกันสอน

แผนผังระบบการสื่อสารภายในครอบครัวโฮมสคูล : จำนวน 3 ครอบครัว

ลักษณะการสื่อสารภายในครอบครัว

การสื่อสารลักษณะผู้ใหญ่

การใช้เหตุและผลในการอธิบายสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยใช้สติในการพิจารณาไตร่ตรองเป็นสิ่งที่พ่อ แม่โฮมสกุลทั้ง 3 ครอบครัว ให้ความสำคัญ และเลือกที่จะปฏิบัติกับลูก ๆ ของตนมาโดยตลอดด้วยเชื่อมั่นว่า หากพ่อ แม่รู้จักที่จะพูดคุยกับลูกด้วยการใช้เหตุและผล ลูก ๆ ก็ย่อมที่จะใช้เหตุและผลในการพูดคุยกับพ่อแม่ด้วยเช่นเดียวกัน

การสื่อสารลักษณะเด็ก

ในบางครั้งอาจด้วยวัยของลูก ๆ ที่ยังเด็กมากจึงทำให้การตัดสินใจหรือการแก้ไขปัญหาในบางเรื่องเป็นไปด้วยการใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล สิ่งที่พ่อและแม่จะทำได้ก็คือจะรู้จักต้องคอยสังเกต และพยายามปรับอารมณ์ของลูก ๆ ให้กลับคืนสู่สภาวะปกติโดยเร็ว และที่สำคัญคือพ่อ แม่จะต้องเข้าใจถึงศักยภาพและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่จะเป็นไปตามวัยของลูก ๆ นั้นเอง

การสื่อสารลักษณะพ่อแม่

ด้วยความที่ในบางครอบครัวนั้นผู้เป็นพ่ออาจจะยังมีพื้นฐานทางด้านอารมณ์ที่เป็นคน ใจร้อน จึงทำให้ในบางครั้งการพูดคุยหรือการตัดสินใจปัญหาในบางเรื่องเป็นไปในลักษณะของการออกคำสั่งหรือดูว่าอย่างไรใช้อารมณ์ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นภายในครอบครัว ผู้เป็นแม่จึงต้องคอยทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยโดยสอนให้ลูกเรียนรู้ที่จะยอมรับธรรมชาติของคนซึ่งย่อมที่จะมีความแตกต่างกันออกไปและชี้ให้ผู้เป็นพ่อเห็นว่าการใช้อารมณ์เป็นจุดบกพร่องที่จำเป็นต้องแก้ไขและปรับเปลี่ยนต่อไป

ดังมีรายละเอียดตาม ตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ตารางเปรียบเทียบลักษณะการสื่อสารภายในครอบครัว : ครอบครัวโฮมสคูล จำนวน 3 ครอบครัว

ครอบครัว โฮมสคูล	การสื่อสารลักษณะผู้ใหญ่	การสื่อสารลักษณะเด็ก	การสื่อสารลักษณะพ่อแม่
ครอบครัว "ศรัทธาธรรม"	การสื่อสารระหว่างพ่อ แม่ และลูก จะใช้เหตุและผลในการอธิบายสิ่งต่าง ๆ แล้วใช้สติในการพิจารณาไตร่ตรองไม่ใช่เป็นเพียงการสั่งจากผู้เป็นพ่อ แม่ว่าต้องทำอะไร แต่ลูกมีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นและชี้แจงเหตุผลกับผู้เป็นพ่อ แม่ได้ตลอด และสิ่งที่ลูกได้ถ่ายทอดผ่านทางคำพูดต่าง ๆ นั้น แสดงให้เห็นถึงกระบวนการเชื่อมโยงทางความคิดอย่างมีเหตุมีผล	อาจด้วยวัยเด็กของลูกจึงทำให้ในบางครั้งมีการแสดงอารมณ์แบบเด็ก ๆ เข้ามาตัดสินปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นซึ่งแสดงออกมาทางคำพูด กิริยาท่าทาง ซึ่งก็เป็นหน้าที่ของพ่อแม่ที่จะต้องคอยสังเกต และปรับอารมณ์ของลูกให้อยู่ในสภาวะที่สมดุลโดยเร็ว	พ่อ แม่จะไม่มีการใช้อำนาจในการบังคับหรือออกคำสั่งกับลูกแต่จะใช้เหตุและผลมาเป็นตัวอธิบายสิ่งต่าง ๆ เสมอ
ครอบครัว "มีการุณ"	ลักษณะการสื่อสารที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวปฏิบัติ และยึดมั่นอยู่เป็นประจำคือการใช้เหตุและผลในการอธิบายสิ่งต่าง ๆ ทุกคนต้องรู้จักเปิดใจกว้างและยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นเสมอ และแม้ว่าในกรณีที่ลูก ๆ ทำผิดการพูดคุยด้วยเหตุผลโดยไม่ใช้อารมณ์ก็เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง	ในหลายต่อหลายครั้งที่เหตุผลเพียงอย่างเดียวอาจนำมาอธิบายสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับลูก ๆ ไม่ได้ทั้งหมด แต่สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จะค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการของลูก พ่อแม่จึงต้องทำความเข้าใจกับศักยภาพ และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมต่าง ๆ ตามพัฒนาการของลูกในแต่ละวัยอยู่เสมอ	ในบางครั้งผู้เป็นพ่ออาจแสดงอารมณ์และคำพูดที่เป็นการออกคำสั่งกับลูก ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นภายในครอบครัวได้ ผู้เป็นแม่จึงต้องทำหน้าที่ในการไกล่เกลี่ยและปรับอารมณ์ของลูก พร้อมทั้งสอนให้ยอมรับธรรมชาติของคนที่เป็นบางครั้งอาจใช้อารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง
ครอบครัว "รักษัไทย"	การที่พ่อ แม่ใช้เหตุและผลในการพูดคุยกับลูก ก็เพื่อที่จะให้ลูก ๆ ได้รู้จักการใช้เหตุและผลกับพ่อ แม่ด้วยเช่นเดียวกัน และการใช้เหตุผลนี้ก็พบว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ลูก ๆ เชื่อ และปฏิบัติตามมากกว่าการที่พ่อ แม่จะต้องไปออกคำสั่งให้ลูก ๆ ทำตามเสียอีก	ภายในครอบครัวไม่ค่อยมีการสื่อสารในลักษณะนี้มากนัก	ในบางครั้งอาจด้วยความที่ผู้เป็นพ่อมีความห่วงใยลูก ๆ มากจนเกินไป ประกอบกับเดิมนั้นเป็นคนอารมณ์ร้อนจนทำให้การแสดงออกเป็นไปในลักษณะของการดุว่าอย่างใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล ซึ่งนี่คือจุดบกพร่องที่ผู้เป็นพ่อกำลังพยายามปรับเปลี่ยน

การแสวงหาข่าวสารเพื่อใช้ในการเรียนการสอน

1) กลุ่มบุคคล

กลุ่มปัญญากร

กลุ่มปัญญากรเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการให้ข้อมูลข่าวสารในด้านต่าง ๆ แก่ครอบครัว โสมสคูลทั้งในเรื่องของรูปแบบการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมกลุ่มเพื่อช่วยในการเรียนรู้ของเด็ก ๆ การให้ข้อมูลความคืบหน้าเกี่ยวกับกฎกระทรวงซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างการดำเนินการ โดยวิธีการส่งข่าวสารต่าง ๆ นั้นจะเป็นไปในรูปแบบของการส่งจดหมายข่าว การนัดประชุม สัมมนา ซึ่งโดยปกติแล้วจะมีการนัดประชุมกันเป็นประจำทุกเดือน

บุคคลรอบข้าง

สำหรับการเรียนการสอนแบบโสมสคูลแล้วสิ่งหนึ่งที่ผู้เป็นพ่อ แม่ทุกคนต่างยอมรับก็คือการที่พ่อ แม่ไม่สามารถทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดทุกสิ่งทุกอย่างที่ลูกสนใจใคร่รู้ได้ทั้งหมด ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลรอบข้างที่มีความรู้ความสามารถ และความถนัดที่แตกต่างกันไป การเปิดโอกาสให้ลูก ๆ ได้เข้าร่วมกิจกรรมตามแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ จึงเป็นวิธีการที่สำคัญยิ่งเพื่อให้ได้มาซึ่งการถ่ายทอดความรู้จากสื่อบุคคลที่เป็นผู้มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้าน

2) กลุ่มสถาบัน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.)

ในปัจจุบันหน่วยงานของทางภาครัฐเพียงแห่งเดียวที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนแบบโสมสคูลในสังคมไทย คือ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) โดยการสนับสนุนนั้นเป็นไปในรูปแบบของการให้ทุนเพื่อทำการศึกษาวิจัย การจัดการประชุมสัมมนา และประสานงานกับกลุ่มต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อสร้างให้เกิดพลังการขับเคลื่อนทางสังคม ในขณะที่เดียวกันก็ได้ให้ความรู้และสนับสนุนการดำเนินการเพื่อผลักดันให้เกิดกฎกระทรวงที่จะนำมาใช้เป็นกรอบในการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนแบบโสมสคูล และเป็นแนวทางสำหรับการวัดผลสัมฤทธิ์ในตัวเด็กที่จะเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมต่อไป

โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก

ด้วยปรัชญาทางการศึกษาของโรงเรียนหมู่บ้านเด็กที่เน้นให้ความสำคัญแก่ผู้เรียนเป็นหลักซึ่งมีความสอดคล้องกับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูล ประกอบกับในช่วงแรกของการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาปี 2542 ซึ่งในขณะนั้นยังไม่มีโรงเรียนหรือหน่วยงานใด ๆ ของรัฐที่จะเข้ามารับรองสถานภาพของเด็ก ๆ ในครอบครัวโฮมสคูลได้ดีเท่ากับโรงเรียนหมู่บ้านเด็กที่เปิดโอกาสให้พ่อแม่ได้นำชื่อของลูก ๆ มาลงทะเบียนไว้กับทางโรงเรียน โดยจะให้อิสระแก่ผู้เป็นพ่อแม่ที่จะจัดรูปแบบการเรียนการสอนตามความเหมาะสมให้แก่ลูก ๆ ของตน โดยมีเงื่อนไขเพียงต้องให้เด็ก ๆ ได้เข้ารับการทดสอบเพื่อเลื่อนชั้นตามหลักสูตรที่ทางโรงเรียนได้กำหนดไว้ และแม้ว่าในช่วงแรกวิธีการและความคิดเห็นระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครองจะมีความแตกต่างกันไปบ้างในรายละเอียดแต่ก็ได้มีการพูดคุยเพื่อปรับเปลี่ยนรูปแบบในการวัดและประเมินผลเพื่อให้เป็นการวัดจากพฤติกรรมของเด็กแทนการท่องจำจากตำราเพียงอย่างเดียว ดังนั้นในปัจจุบันโรงเรียนหมู่บ้านเด็กจึงเป็นสถาบันการศึกษาอีกแห่งหนึ่งที่ครอบครัวโฮมสคูลหลาย ๆ ครอบครัวให้ความสำคัญและเชื่อมั่นต่อวิธีการในการวัดและประเมินผลสัมฤทธิ์ในตัวเด็ก ๆ ที่ได้รับการเรียนการสอนแบบโฮมสคูล

3) สื่อ

หนังสือ

หนังสือเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่พ่อแม่ในครอบครัวโฮมสคูลทุกคนให้ความสำคัญด้วยเชื่อมั่นว่าหนังสือเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองของลูก ๆ ดังนั้น ภายในบ้านของแต่ละครอบครัวจึงมีหนังสืออยู่มากมายหลากหลายประเภทโดยเฉพาะหนังสือที่ลูก ๆ สนใจเป็นพิเศษ แต่อย่างไรก็ตามในบางครอบครัว ผู้เป็นพ่อแม่จะทำหน้าที่ในการคัดสรรหนังสือที่เหมาะสมให้แก่ลูก ๆ เพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับพัฒนาการตามวัยของลูก

วิทย์.โทรทัศน์.หนังสือพิมพ์

ในแต่ละครอบครัวจะมีความแตกต่างกันออกไปสำหรับการให้อิสระในการเปิดรับสื่อสารมวลชนแขนงต่าง ๆ ของลูกด้วยในบางครอบครัวมองว่าลูกยังเล็กเกินกว่าที่จะสามารถแยกแยะความเป็นจริงกับจินตนาการที่จะได้รับจากสื่อได้ ซึ่งหากลูก ๆ โตขึ้นกว่านี้ก็ยอมที่จะให้อิสระในการเปิดรับสื่อต่าง ๆ เหล่านี้มากขึ้นด้วย แต่สำหรับในบางครอบครัวนั้นกลับมองว่าข่าวสารที่จะได้รับจากสื่อสารมวลชนเหล่านี้เป็นแหล่ง

การเรียนรู้ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่จะทำให้ลูก ๆ ได้รับความรู้สถานการณ์ทางสังคม ดังนั้น ผู้เป็นพ่อ แม่จึงไม่มีการจำกัดหรือปิดกั้นแต่อย่างใด แต่อย่างไรก็ตามเพื่อให้การเปิดรับสื่อของลูกนั้นเป็นไปอย่างเหมาะสม ผู้เป็นพ่อ แม่จึงจำเป็นที่จะต้องพูดคุยและให้คำแนะนำถึงสิ่งที่ลูกจะได้รับจากสื่ออยู่ตลอดเวลาด้วยการสอนให้ลูก ๆ รู้จักที่จะใช้เหตุและผลในการวิเคราะห์เนื้อหาข่าวสารต่าง ๆ ซึ่งโดยปกติสมาชิกทุกคนในครอบครัวมักจะกระทำร่วมกัน อยู่เป็นประจำ

อินเทอร์เน็ต

อินเทอร์เน็ตได้เริ่มเข้ามามีบทบาทกับครอบครัวไฮมสกูลในฐานะที่เป็นแหล่งการเรียนรู้อีกอย่างหนึ่งที่เด็ก ๆ สามารถค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองได้ แต่อย่างไรก็ตามในปัจจุบันครอบครัวไฮมสกูลทั้ง 3 ครอบครัว ก็ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์จากสื่ออินเทอร์เน็ตได้อย่างเต็มที่มากนักด้วยในบางครอบครัวยังไม่มีความพร้อมที่จะซื้อหาคอมพิวเตอร์มาใช้ และสำหรับในบางครอบครัวก็ยังมีข้อจำกัดในเรื่องของการใช้อินเทอร์เน็ตของลูกด้วย เห็นว่าลูกยังเล็กและยังมีเรื่องอื่นที่จำเป็นต้องเรียนรู้มากกว่า ซึ่งในขณะนี้หากลูก ๆ สนใจที่จะค้นคว้าหาข้อมูลเรื่องใดจากอินเทอร์เน็ตก็จะให้ผู้เป็นพ่อ แม่ช่วยค้นคว้าหาข้อมูล ต่าง ๆ มาให้

ดังมีรายละเอียดตาม ตารางที่ 7

ตารางที่ 7 ตารางเปรียบเทียบการแสวงหาข่าวสารเพื่อใช้ในการเรียนการสอน : ครอบครัวโฮมสคูล จำนวน 3 ครอบครัว

ครอบครัว โฮมสคูล	กลุ่มบุคคล		กลุ่มสถาบัน		สื่อ		
	กลุ่มปัญหากร	บุคคลรอบข้าง	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.)	โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก	หนังสือ	วิทยุ,โทรทัศน์,หนังสือพิมพ์	อินเทอร์เน็ต
ครอบครัว "ศรัทธาธรรม"	กลุ่มปัญหากรเป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการแลกเปลี่ยนข้อมูลในการจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลมาตั้งแต่ช่วงเริ่มต้น พร้อมทั้งเป็นแหล่งให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความคืบหน้าของกฎกระทรวงซึ่งขณะนี้กำลังอยู่ระหว่างการดำเนินการ	ด้วยตระหนักดีว่าผู้เป็นพ่อ แม่ไม่สามารถทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดทุกสิ่งทุกอย่างที่ลูกสนใจได้ทั้งหมด จึงจำเป็นต้องอาศัยบุคคลรอบข้าง ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และความรู้ในเรื่องต่างๆ แตกต่างกันไป มาทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกแทนผู้เป็นพ่อ แม่	สกศ.เป็นหน่วยงานภาครัฐเพียงแห่งเดียวที่เข้ามามีบทบาทสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลอย่างเป็นรูปธรรมมากที่สุดทั้งในด้านการวิจัย การประชุม สัมมนา และการประสานงานกับกลุ่มต่าง ๆ เพื่อสร้างให้เกิดพลังทางสังคม	โรงเรียนหมู่บ้านเด็กเป็นโรงเรียนแห่งหนึ่งที่น่าสนใจถึงปรัชญาทางการศึกษาที่แท้จริงโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ แม้ว่ายังมีความจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินงานบางอย่างเพื่อให้สอดคล้องและเอื้อต่อครอบครัวที่มีการจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลในปัจจุบัน	หนังสือเป็นจุดเริ่มต้นแรกในการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองโดยเน้นความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ ในปัจจุบันด้วยวัยของลูกนั้นหนังสือที่มีความสำคัญอย่างมากคือสารานุกรมสำหรับเด็ก นอกจากนี้ก็จะ เป็นหนังสือตามห้องสมุดต่าง ๆ ที่มักไปอยู่เป็นประจำ	วิทยุโทรทัศน์เป็นสื่อสำคัญที่ช่วยให้ลูกได้เรียนรู้สถานการณ์ทางสังคมในปัจจุบัน แต่พ่อแม่ยังคงทำหน้าที่ในการคัดสรรสิ่งที่ลูกจะได้รับจากสื่อเหล่านี้อยู่เสมอด้วยการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นว่าสิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี ซึ่งปกติรายการที่ลูกดูเป็นประจำคือ รายการข่าวและสารคดี	เป็นสื่อใหม่ที่เข้ามามีบทบาทในการค้นคว้าหาข้อมูล และการทำงานในด้านกราฟฟิกของลูก แม้ว่าลูกจะใช้เวลาในแต่ละวันกับการใช้อินเทอร์เน็ตไม่มากนักคือเพียงวันละ 1 ชั่วโมงเท่านั้น และสิ่งที่ลูกสนใจมากที่สุดคือ World Atlas

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ครอบครัว ไฮมสกุล	กลุ่มบุคคล		กลุ่มสถาบัน	สื่อ		
	กลุ่มปัญหาการ	บุคคลรอบข้าง	สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ (สกศ.)	หนังสือ	วิทยุ,โทรทัศน์, หนังสือพิมพ์	อินเทอร์เน็ต
ครอบครัว "มีการุณ"	แม้ว่าในปัจจุบันจะไม่ได้ทำหน้าที่เป็นแกนนำในการประสานงานของกลุ่ม แต่ก็ยังคงหาโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งการประชุมสัมมนา และติดตามข่าวสารความคืบหน้าของกฎกระทรวงจากศูนย์ประสานงานที่จะส่งจดหมายข่าวให้กับสมาชิกเป็นประจำทุกเดือน	แม้ว่าส่วนใหญ่ผู้เป็นแม่จะทำหน้าที่สอนลูก ๆ แต่เมื่อใดที่มีโอกาสก็จะให้ลูก ๆ ได้เรียนรู้จากการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ในสังคม ด้วยมีความเชื่อว่าทุกคนต่างเป็นครูให้กับลูกได้ทั้งสิ้น โดยเฉพาะบางเรื่องที่ยังจำเป็นต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้านในการสอนและแนะนำ	ปัจจุบันภาครัฐและเอกชนเริ่มเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือ และสนับสนุนมากขึ้น โดยเฉพาะสกศ.ที่เข้ามาสนับสนุนเรื่องทุนการวิจัยและประสานงานระหว่างโรงเรียนกับบ้านด้วยการจัดการประชุม สัมมนา พร้อมทั้งผลักดันให้มีการดำเนินการร่างกฎกระทรวง นอกจากนี้ยังส่งข่าวสารความเคลื่อนไหวและการดำเนินการต่าง ๆ ให้ครอบครัวไฮมสกุลทราบเป็นระยะ และสิ่งที่คาดหวังอีกอย่างหนึ่งคือการสนับสนุนแหล่งเรียนรู้ของเด็ก ซึ่งในปัจจุบันนั้นมีอยู่น้อยมาก	การให้ความสำคัญกับการอ่านหนังสือเป็นอย่างมากทำให้ภายในบ้านมีหนังสืออยู่มากมายหลายประเภทโดยเฉพาะหนังสือที่ลูก ๆ สนใจเป็นพิเศษ อาทิ ศิลปะ วรรณกรรม และหนังสือตามชั้นเรียนของลูก ๆ ซึ่งในแต่ละวันเด็ก ๆ จะศึกษาค้นคว้าจากหนังสือเหล่านี้ด้วยตนเอง	ขณะนี้ยังไม่ให้อิสระกับลูก ๆ ในการรับข้อมูลจากวิทยุโทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ ด้วยเชื่อว่าลูก ๆ ยังเด็กเกินกว่าที่แยกแยะจินตนาการกับความจริงที่ได้รับจากสื่อ ผู้เป็นพ่อแมจึงต้องทำหน้าที่คัดเลือกข้อมูลก่อนแต่หากลูก ๆ โตขึ้นกว่านี้ก็ให้อิสระในการรับสื่อต่าง ๆ มากขึ้น	เป็นสื่ออีกทางหนึ่งที่ยังจำกัดไม่ให้ลูก ๆ ใช้นี้ ด้วยเชื่อว่าขณะนี้ลูกยังเด็กยังมีเรื่องอื่นที่จำเป็นต้องเรียนรู้มากกว่าคอมพิวเตอร์อีกมาก และหากลูก ๆ ต้องการข้อมูลเรื่องใดก็จะให้ผู้เป็นพ่อค้นหาให้ ซึ่งขณะนี้โดยส่วนใหญ่ ลูก ๆ จะสนใจเรื่องของทะเลไทยเป็นพิเศษ

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ครอบครัว ไฮมสกุล	กลุ่มบุคคล	กลุ่มสถาบัน	สื่อ		
			หนังสือ	วิทยุ, โทรทัศน์, หนังสือพิมพ์	อินเทอร์เน็ต
ครอบครัว "รักษ์ไทย"	การเป็นผู้จัดการการเรียนรู้ให้กับลูกสิ่งหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงคือ ต้องรู้จักอาศัยความร่วมมือจากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ โดยเฉพาะสื่อบุคคลที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้าน ดังนั้นการให้ลูก ๆ ได้เข้าไปมีส่วนร่วมใน กิจกรรมที่กลุ่มต่าง ๆ จัดขึ้นจึงเป็นหนึ่งในกระบวนการการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง นอกจากนี้ยังเป็นโอกาสอันดีสำหรับผู้เป็นพ่อ แม่ที่จะได้พบปะกับกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคม และจะได้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ระหว่างกลุ่มพ่อ แม่ที่เข้าร่วมทำกิจกรรมด้วย	ในปัจจุบันยังไม่มีหน่วยงานใดที่เข้ามาดูแลเรื่องของแหล่งการเรียนรู้ของเด็ก ๆ อย่างจริงจัง แม้แต่กระทรวงศึกษาธิการที่มีหน้าที่ความรับผิดชอบโดยตรง ดังนั้นสิ่งที่ต้องการมากที่สุดสำหรับครอบครัว รักษ์ไทย ก็คือการสนับสนุนช่วยเหลือในเรื่องของหนังสือเรียนในแต่ละชั้นปีซึ่งอาจเป็นไปได้ในลักษณะของการให้ยืมหนังสือมาอ่านก่อน นอกจากนี้ก็ควรมีการสนับสนุนเรื่องของแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่จะให้เด็ก ๆ สามารถเข้าไปใช้ได้	หนังสือเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญยิ่งของครอบครัว และด้วยความที่ลูก ๆ ชอบที่จะค้นคว้าหาความรู้จากหนังสือต่าง ๆ ด้วยตนเองจึงทำให้ภายในบ้านมีหนังสืออยู่มากมาย แต่อย่างไรก็ตามผู้เป็นพ่อ แม่ก็ยังคงเป็นห่วงในเรื่องของเนื้อหาที่ลูก ๆ จะได้รับจากหนังสือ ด้วยในปัจจุบันพบว่าหนังสือนั้นมีทั้งดี และไม่ดี ดังนั้นผู้เป็นพ่อ แม่จึงต้องวิเคราะห์ถึงสิ่งที่ลูก ๆ จะได้รับจากหนังสือแต่ละเล่มด้วย	โทรทัศน์เป็นสื่อที่นำมาช่วยในการเสริมการเรียนรู้ของลูก ๆ โดยไม่มีการปิดกั้น แต่ผู้เป็นพ่อ แม่จะทำหน้าที่แนะนำสิ่งที่จะได้รับจากสื่อด้วยการใช้เหตุผลมาวิเคราะห์ร่วมกับลูก ๆ สำหรับรายการที่ลูก ๆ ชอบเป็นพิเศษคือ รายการข่าวสารคดี และการตูน ส่วนวิทยุหนังสือพิมพ์นั้นไม่ค่อยได้มีการเปิดรับเนื่องจากเห็นว่าการเสนอข่าวไม่ค่อยตรงกับความเป็นจริงนัก	แม้ว่าในขณะนี้ครอบครัว รักษ์ไทย จะยังไม่มีคอมพิวเตอร์มาใช้ในการหาซื้อคอมพิวเตอร์มาใช้ในการครอบครัว แต่ก็ได้ยอมรับว่าคอมพิวเตอร์ก็เป็นอีกหนึ่งในแหล่งการเรียนรู้ที่ผู้เป็นพ่อ แม่ให้ความสำคัญและในอนาคตจะต้องนำมาช่วยในการค้นคว้าหาความรู้ของลูก ๆ ต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

สำหรับการวิจัยเรื่อง รูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวที่ใช้ระบบการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลได้ผลการวิจัยที่สามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

แนวคิดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูล

หลักสูตรในการเรียนการสอน

ผลการวิจัยพบว่า ในช่วงแรกที่ผู้เป็นพ่อ แม่ได้ตัดสินใจที่จะเลือกใช้วิธีการจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลให้แก่ลูกนั้นมักเริ่มต้นด้วยการใช้เนื้อหาหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการหรือหลักสูตรของโรงเรียนสาธิตมาเป็นกรอบเพื่อพิจารณาว่าลูกของตนควรที่จะเรียนรู้เนื้อหาอะไรบ้างตามระดับวัยของเด็ก ซึ่งในการนำมาปฏิบัติจริงก็จะมีที่ยืดหยุ่น และพลิกแพลงไปตามความสนใจใฝ่รู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ และเมื่อช่วงเวลาของการลองผิดลองถูกได้ผ่านไป พ่อ แม่โฮมสคูลก็ได้ค้นพบว่าวิธีการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลนั้นมีความแตกต่างจากการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนโดยสิ้นเชิง กล่าวคือการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลผู้เป็นพ่อ แม่ จะไม่ได้ทำหน้าที่เป็น “ครูผู้สอน” แต่จะทำหน้าที่เป็น “ผู้จัดการ” เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น ดังนั้นในทุกครอบครัวจึงเริ่มที่จะเขียนหลักสูตรเฉพาะของครอบครัวขึ้นมา โดยทำเป็นแนวทางกว้าง ๆ สำหรับการเตรียมการเรียนการสอนร่วมกันระหว่างพ่อ แม่และลูก การจัดจำแนกความรู้เป็นเนื้อหาวิชาต่าง ๆ จะเริ่มหมดไปแต่จะหันมาให้ความสำคัญกับลักษณะขององค์ความรู้ และกระบวนการการเรียนรู้ที่เป็นอิสระซึ่งจะผสมผสานและสามารถนำมาเชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นธรรมชาติ วิธีการดังกล่าวนี้จะทำให้เด็ก ๆ เกิดความรักที่จะใฝ่เรียนรู้และวิธีที่จะเรียนรู้อยู่ตลอดเวลาชั่วชีวิต

สำหรับหลักสูตรในการเรียนการสอนของลูก ๆ ที่ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง 7-10 ปี นั้น ผู้เป็นพ่อ แม่มักจะให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ในเรื่องของตนเอง ครอบครัว และสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยพ่อ แม่จะทำหน้าที่สังเกตการณ์สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เข้ามาปะทะตัวลูก หากเป็นสิ่งที่ดีก็จะพยายามนำเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตการดำเนินชีวิต แต่หากเป็นสิ่งไม่ดีก็ต้องอธิบายและแนะนำให้ลูกได้รู้ และเข้าใจ นอกจากนี้สิ่งหนึ่งที่ทุกครอบครัวให้ความสำคัญและต้องการปลูกฝังให้เกิดขึ้นในตัวลูก ๆ คือ *คุณธรรมจริยธรรม* เพื่อให้ลูก ๆ สามารถเติบโตขึ้นมาได้อย่างรู้จักแยกแยะสิ่งดีชั่วในชีวิตและรู้จักตัดสินใจเลือกว่าสิ่งใดมีประโยชน์หรือไม่ มีประโยชน์อันจะนำมาซึ่งการปรับใช้เพื่อความเป็นสุขสำหรับการดำเนินชีวิตในอนาคตได้ต่อไป

วิธีการที่พ่อ แม่โฮมสคูลทั้ง 3 ครอบครัวใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้แก่ลูกนั้นมีความสอดคล้องกับลักษณะของการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามหลักทฤษฎีการเรียนรู้สมัยใหม่ของ ชอง เปียเจท์ (Jean Piaget) นักการศึกษาชาวสวิสเซอร์แลนด์ ได้ชี้ว่าเด็กที่มีอายุช่วง 7-11 ปีนั้นจะเริ่มใช้ประสบการณ์ในการตัดสินใจและตอบสนองต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ในการนี้พ่อ แม่จึงต้องเข้าใจพฤติกรรมของเด็ก และคอยสังเกตพฤติกรรมของลูกอย่างเอาใจใส่เพื่อเข้าใจความต้องการที่แท้จริงของลูก มาเรีย มอนเตสซอรี (Maria Montessori) แพทย์ชาวอิตาลีได้เน้นการจัดสภาพแวดล้อมและสื่อต่าง ๆ ที่เหมาะสมเพื่อกระตุ้นให้เด็ก ๆ ได้แสดง “ศักยภาพ” ของตนเองออกมา โดยเน้นการส่งเสริมให้เด็กมีความคิดเป็นอิสระแต่ในขณะเดียวกันก็มีทักษะการเรียนรู้ที่ดี และเน้นการใช้สื่อที่เรียบง่ายที่ใกล้ชิดธรรมชาติในตัวเด็ก ฮามิลตันและฮามิตัน (Hamilton, E. and Hamilton, D.) ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวคิดแบบโฮมสคูลไว้ว่า ลักษณะของการเรียนรู้จะเป็นการพัฒนาตนเองด้วยตนเองตลอดชีวิต เน้นการหาความรู้ด้วยตนเองของเด็กโดยการจัดสภาพให้เด็กค้นคว้าและแก้ปัญหาด้วยตนเอง เน้นการสอนตนเองด้วยการให้เด็กมีส่วนร่วมสำคัญในการกำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้กิจกรรมและเกณฑ์บ่งชี้ความสำเร็จในการเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อให้เด็กได้เกิดแรงจูงใจ โดยในที่นี้ผู้เป็นพ่อ แม่จะทำหน้าที่เป็น “นักจัดการการเรียนรู้” มากกว่าที่จะเป็น “ครูผู้สอน”

การวัดและประเมินผลสัมฤทธิ์ในตัวเด็ก

ผลการวิจัยพบว่า แม้ในปัจจุบันจะมีบางครอบครัวที่ได้มีการนำชื่อลูกไปลงทะเบียนเรียนไว้ที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จ.กาญจนบุรี โดยเด็ก ๆ ทุกคนจะต้องเข้ารับการทดสอบเพื่อเลื่อนชั้นตามหลักสูตรที่ทางโรงเรียนได้กำหนดไว้ แต่พ่อแม่โฮมสคูลเหล่านั้นกลับมองว่าการวัดผลด้วยการสอบเพียงอย่างเดียวยังไม่เพียงพอที่จะสามารถวัดพัฒนาการที่เกิดขึ้นในตัวลูกได้อย่างแท้จริง ดังนั้น ในแต่ละครอบครัวจึงได้มีวิธีการติดตามและประเมินผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นในตัวลูกด้วยวิธีการต่าง ๆ ทั้งที่เหมือนและแตกต่างกันออกไป โดยวิธีการที่ใช้นั้นก็เช่น การจดบันทึกความสนใจและพฤติกรรมการเรียนรู้ของลูกด้วยวิธีการแบบ “มายแมบบิง” การรวบรวมผลงานการเรียนรู้ไว้เป็น “แฟ้มสะสมผลงาน” การวัดพัฒนาการของลูกจากการมีระเบียบวินัย ปฏิภาณไหวพริบ การเข้าสังคม บุคลิกภาพ อารมณ์ ความรับผิดชอบ และความรู้ความสามารถพิเศษในด้านต่าง ๆ ด้วยการให้เด็ก ๆ ได้เล่าเรื่องที่ได้เรียนรู้ด้วยถ้อยคำของตนเอง การเขียนเป็นรายงาน การวาดรูป การเขียนบันทึกจากการสังเกต ซึ่งในอนาคตนั้นพ่อ แม่ในบางครอบครัวคาดหวังที่จะให้เกิดการวัดผลร่วมกันระหว่างครู พ่อแม่ และตัวเด็กด้วยวิธีการสัมภาษณ์ ดูกิจกรรม สังเกตพฤติกรรม พิจารณาจากชิ้นงาน และที่สำคัญคือให้เด็ก ๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผล ตนเองแทนการวัดผลด้วยการสอบแต่เพียงอย่างเดียว

แต่อย่างไรก็ตามด้วยในปัจจุบันการวัดและประเมินผลสัมฤทธิ์ในตัวเด็กที่ได้รับการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลยังอยู่ในช่วงของการสังสมประสบการณ์ มีการลองผิดลองถูก ทั้งยังได้รับอิทธิพลที่เกิดจากความหวาดหวั่นของคนในสังคมที่ยังไม่เข้าใจต่อปรัชญาการศึกษาทางเลือกนี้ การยอมรับแนวทางในการประเมินผลการศึกษาจึงยังคงต้องใช้เวลาและประสบการณ์จากพ่อแม่โฮมสคูลอีกระยะเวลาหนึ่งเพื่อให้ผลของการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลแสดงชัดออกมาให้เห็นผ่านทางพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในตัวลูก ๆ เป็นลำดับ

ในปัจจุบันวิธีการที่พ่อแม่โฮมสคูลใช้ในการวัดและประเมินผลสัมฤทธิ์ในตัวเด็กมีลักษณะที่สอดคล้องกับเทคนิควิธีการวัดผลที่เป็นการ “เจาะลึก” เพื่อให้เข้าถึงพฤติกรรมการเรียนรู้ที่สลับซับซ้อนของเด็กแต่ละคนดังที่ดาร์ลิง แฮมมอน แอล ,แอนชีส เจ และ ฟอค บี (Darling-Hammond, L.; Ancess, J.; and Falk, B.) ได้เสนอไว้คือ “การประเมินผลเนื้อแท้” (Authentic Assessment) หรือ “การประเมินผลทางเลือก” (Alternative Assessment) ด้วยวิธีการต่าง ๆ คือ

1. การสอบอัตนัย คือการให้เด็ก ๆ ได้เขียนอธิบายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้มา ซึ่งนอกจากจะวัดความรู้ได้เหมือนแบบทดสอบปรนัยทั่ว ๆ ไปแล้ว ยังสามารถวัดถึงการใช้ภาษา ตลอดจนการคิดของเด็กได้อีกด้วย
2. การประเมินผลในรูปโครงงาน ได้แก่ การให้เด็กแสดงออกถึงการเรียนรู้เนื้อหา โดยการนำเสนอโครงงานสิ่งประดิษฐ์ รายงาน หรือสารัตถะบวณการบางอย่างจากสิ่งที่เด็กได้ไปเห็นหรือเรียนรู้มาโดยตรง
3. การเขียนอนุทินประเมินผล เป็นการบันทึกความทรงจำเกี่ยวกับการเรียนรู้ของลูกรายวันหรือรายสัปดาห์จะทำให้เห็นภาพที่ละเอียดลุ่มลึกเกี่ยวกับการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็ก โดยการเขียนอนุทินอาจทำได้ตั้งแต่การเขียนเชิงบรรยายง่าย ๆ ไปจนถึงการบันทึกเชิงประเมินผลซึ่งเจาะจงกับหัวข้อการเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะก็ได้
4. แฟ้มสะสมงาน เป็นอีกเทคนิคหนึ่งที่กำลังแพร่หลายมาก โดยเนื้อหาของแฟ้มอาจประกอบไปด้วยเอกสารหลักฐานที่หลากหลาย นับตั้งแต่แผนการสอน ผลการสอบวัดความรู้ ตัวอย่างการบ้านหรือเรียงความของเด็ก ไปจนถึงภาพถ่าย รูปวาดต่าง ๆ เป็นต้น หลักฐานการเรียนรู้ที่บรรจุอยู่ในแฟ้มสะสมงานของลูก ๆ นั้น เกิดมาจากการที่ผู้เป็นพ่อแม่มีความสนใจในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ลูกทำ ด้วยกิจกรรมเหล่านั้นจะเป็นตัวสะท้อนการเรียนรู้และพัฒนาการของลูก ๆ ได้เป็นอย่างดี

รูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัว

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการสื่อสารหรือพฤติกรรมที่สมาชิกภายในครอบครัวโฮมสคูล ได้มีการประพฤติปฏิบัติซ้ำ ๆ กันจนเกิดเป็นลักษณะเด่นของครอบครัว มีความแน่นอน และมีแนวโน้มที่สามารถทำนายได้นั้นมีรูปแบบที่แสดงออกทั้งในด้านวัจนภาษา (Verbal Communication) และอวัจนภาษา (Non-Verbal Communication) โดยการสื่อสารระหว่างกันจะเป็นแบบ 2 ทางคือในบางครั้งผู้เป็นพ่อ แม่ จะทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารให้แก่ลูก เช่น มีการพูดคุยกับลูกในทุก ๆ เรื่องอย่างสม่ำเสมอและในขณะเดียวกันลูก ๆ ก็ได้ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารให้กับพ่อ แม่ ด้วยการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอันเป็นการแสดงออกถึงความต้องการและความสนใจที่จะเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการสื่อสารภายในครอบครัวโฮมสคูลจึงเป็นการสื่อสารที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวสามารถที่จะมีปฏิสัมพันธ์กันได้ในระหว่างการสื่อสาร ดังที่วิลเบอร์ ชรัมม ได้อธิบายการสื่อสารไว้ว่า ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีการกระทำเหมือนกันทั้งสองฝ่าย คือต่างต้องเข้ารหัส หรือถอดรหัสเนื้อสาร แปลเรียบเรียง ตีความสัญญาณ เพื่อถ่ายทอดออกมาให้ผู้สื่อสาร ซึ่งผู้ส่งสารสามารถเป็นผู้รับสาร และผู้รับสารสามารถเป็นผู้ส่งสารได้ในขณะเดียวกันการพูดคุยปรึกษาหารือ และตัดสินใจร่วมกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวนั้นมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือต้องการเชื่อมโยงความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นภายในครอบครัว ช่วยลดปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ค้นพบความสนใจใฝ่รู้ที่แท้จริงของลูก และเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ต่าง ๆ ของลูก โดยผู้เป็นพ่อ แม่จะทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้เหล่านั้นผ่านการพูดคุยอย่างมีเทคนิค กล่าวคือ พ่อ แม่ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียง “ผู้สอน” แต่จะทำหน้าที่เป็น “ผู้จัดการ” และส่งเสริมให้ลูก ๆ ได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ให้อิสระในการคิด ตัดสินใจ และฝึกลงมือปฏิบัติเพื่อให้ได้มาซึ่งความเข้าใจและจดจำได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้กิจกรรมหลายอย่างของผู้เป็นพ่อ แม่ได้จัดขึ้นนี้ต่างเป็นกิจกรรมที่ต้องการเชื่อมโยงให้เกิดพัฒนาการที่เหมาะสมตามวัยของลูก ๆ เป็นกิจกรรมที่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับสังคมรอบตัว และธรรมชาติของชีวิตได้อย่างลงตัว และที่สำคัญคือเพื่อให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการการเรียนรู้ที่เข้ามากระทบตัวลูกอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของบุษบา สุธีธร ที่กล่าวว่า เป้าหมายของการสื่อสารระหว่างบุคคลนั้นอย่างน้อยมี 4 ข้อ คือ

1. เพื่อค้นพบตนเอง เพราะการสื่อสารเปิดโอกาสให้เราได้พูดคุยในสิ่งที่ตนชอบ แสดงความคิดเห็นในสิ่งที่ตนคิด จากการสื่อสารแบบเผชิญหน้านี้เองที่จะทำให้ผู้สื่อสารได้รู้ว่าความคิดเห็นของตนเหมือนหรือแตกต่างจากผู้อื่นหรือไม่อย่างไร การสื่อสารระหว่างบุคคลนี้จึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้คนรู้จักการปรับตัวให้เข้ากับสังคมรู้จักข้อบกพร่องและข้อได้เปรียบของตน

2. เพื่อค้นพบโลกภายนอก การสื่อสารระหว่างบุคคลทำให้เข้าใจตนเอง และเข้าใจผู้อื่น เข้าใจสิ่งของ และเข้าใจเหตุการณ์ที่อยู่รอบตัวซึ่งเป็นการขยายการรับรู้ของตนให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น
3. เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่มีความหมายให้เกิดขึ้น การสื่อสารระหว่างบุคคลนี้สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องประสานความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งในที่นี่หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้เป็นพ่อ แม่ และลูกนั่นเอง
4. เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสาร การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นวิธีการสื่อสารที่ได้ผลดียิ่งในการสื่อสารเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้รับสาร

อย่างไรก็ตามการพูดคุย หรือถ่ายทอดความรู้ด้วยเทคนิควิธีต่าง ๆ อาจจะไม่เพียงพอสำหรับที่จะให้ลูก ๆ เกิดพฤติกรรมบางอย่างตามที่คุณเป็นพ่อ แม่ต้องการปลูกฝังไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการรักษาระเบียบวินัย ความมีเมตตากรุณา ความตรงต่อเวลา หรือพฤติกรรมอื่น ๆ แต่ด้วยวิธีการหนึ่งที่พ่อ แม่โฮมสคูลได้พิสูจน์แล้วว่าได้ผลดี ยิ่ง นั่นก็คือการที่คุณเป็นพ่อ แม่ได้ปฏิบัติตนเป็นต้นแบบที่ดีให้ลูก ๆ ได้เห็นอันจะนำมาซึ่งการจดจำและเลียนแบบพฤติกรรมของคุณเป็นพ่อ แม่ต่อไป

รูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวโฮมสคูลทั้ง 3 ครอบครัว หากจะอธิบายตามแนวคิดของ S.H.Chaffee.J.M Mcleod และ D.B.Wackman สามารถสรุปได้ว่าเป็นครอบครัวที่มีรูปแบบการสื่อสารในลักษณะ Socio-Oriented และ Concept-Oriented ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในการติดต่อสื่อสารระหว่างพ่อ แม่ ลูก ที่ยึดถือในเรื่องของสังคม ประเพณี และแบบแผนที่ยึดถือปฏิบัติปลูกฝังมา แต่ในขณะเดียวกันก็ได้เน้นย้ำให้เด็ก ๆ ได้รู้จักพัฒนาความคิดเห็นที่เป็นของตนเอง และการแสดงออก แม้ว่าความคิดเห็นเหล่านั้นจะแตกต่างกันก็ตาม ลูกจะได้รับการสนับสนุนให้กำลังใจหรือการยอมรับให้รู้จักแสดงความคิดเห็นของตนออกมาอย่างเปิดเผย และยอมที่จะรับฟังความคิดเห็น ความเชื่อของผู้อื่นด้วย นอกจากนี้ยังพบว่ารูปแบบการสื่อสารดังกล่าวสอดคล้องกับรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวแบบเปิดตามแนวคิดของ David Kantor and William Lehr ที่กล่าวไว้ว่า การสื่อสารในครอบครัวแบบเปิด เป็นวิธีการที่สมาชิกแต่ละคนในครอบครัวมีส่วนร่วมในการตัดสินใจความเป็นไปต่าง ๆ ภายในครอบครัว แต่ละคนมีสิทธิที่จะเสนอร่วมตัดสินใจและดำเนินการได้

ระบบการสื่อสารภายในครอบครัว

ผลการวิจัยพบว่า ระบบการสื่อสารภายในครอบครัวโฮมสคูลประกอบด้วยพลังที่เกิดจากความกดดัน และสนับสนุนของการกระทำการของครอบครัวและอิทธิพลภายนอกครอบครัวซึ่งผศ.ถิรพันธ์ อนุวัชศิริวงศ์ ได้ศึกษาพบว่าครอบครัวคือกลุ่มปฐมภูมิ หรือหน่วยงานของบุคคลิกภาพ หรือระบบของปฏิสัมพันธ์ องค์ประกอบหลายประการรวมกันเข้าทำให้เกิดเป็นระบบการสื่อสารในครอบครัว ครอบครัวต้องการพลังงานในการดำเนินระบบครอบครัว ซึ่งพลังงานเหล่านี้อาจได้มาจากแหล่งภายนอกหรือภายในครอบครัวเองก็ได้ โดยการกระทำการของครอบครัวโฮมสคูลนั้นจะมีความยืดหยุ่นและไม่มีการกำหนดกฎเกณฑ์ที่ตายตัวทั้งในเรื่องของตารางเวลาในการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมต่าง ๆ แต่ทุกอย่างจะขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและความพร้อมของผู้เรียนเป็นสำคัญ บทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวก็ไม่ได้กำหนดชัดเจนว่าใครจะต้องทำอะไรที่ไหน เมื่อไหร่ แต่ทุกคนจะปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทที่ควรจะเป็นของตนได้อย่างอัตโนมัติ หากจะมีการกำหนดหน้าที่ไว้บ้างก็เพื่อให้ ลูก ๆ ได้เรียนรู้ที่จะรับผิดชอบต่อการทำงานในหน้าที่ที่ตนได้มอบหมายนั้น นอกจากนี้ในครอบครัวโฮมสคูลยังให้อิสระในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจร่วมกันตามเหตุและผลที่สมาชิกแต่ละคนในครอบครัวจะแสดงออกมาด้วยทุกคนมีความเชื่อว่าจะไม่ว่าจะเป็นพ่อ แม่หรือลูกต่างมีสิทธิที่เท่าเทียมกัน ทุกคนจึงควรที่จะต้องเคารพในความคิดเห็นซึ่งกันและกันโดยไม่ก้าวท้าวเสรีภาพของบุคคลอื่น นอกจากนี้ ภายในครอบครัวโฮมสคูลแต่ละครอบครัวก็ไม่ได้มีการกำหนดระเบียบหรือการลงโทษใด ๆ ไว้ในกรณีที่ลูก ๆ ทำผิดพลาด แต่จะมีเพียงการใช้วิธีการในการพูดคุยแนะนำกับลูกเพื่อให้เข้าใจว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิดโดยไม่มีการลงโทษด้วยการตีเด็ดขาด และในทางกลับกันหากลูก ๆ ทำความดี พ่อ แม่ก็จะให้รางวัลด้วยการพูดชมเชย ให้กำลังใจ และให้รางวัลต่าง ๆ ตามเวลาและโอกาสที่เหมาะสม และสำหรับสิ่งที่พ่อ แม่ในครอบครัวโฮมสคูลต่างคาดหวังในตัวลูกก็ไม่ใช่ว่าลูกจะต้องเติบโตขึ้นมาเป็นคนเก่ง คนรวย หรือมีชื่อเสียงในสังคม แต่สิ่งเดียวที่พ่อ แม่ทุกคนต่างคาดหวังคือต้องการให้ลูกได้ค้นพบตัวตนที่แท้จริงเพื่อที่พวกเขาจะได้สามารถพัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างเหมาะสม รู้จักทำงานเพื่อหาเลี้ยงตนเองและครอบครัว และที่สำคัญที่สุดคือให้ตระหนักว่าพวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมดังนั้นจึงต้องมีหน้าที่เป็นคนดี และช่วยเหลือบุคคลอื่น ๆ ในสังคมเท่าที่จะสามารถทำได้ต่อไป

นอกจากนี้อิทธิพลต่าง ๆ ที่มาจากภายนอกและเข้ามามีผลกระทบต่อครอบครัวโฮมสคูลก็นับว่ามีบทบาทที่สำคัญยิ่งด้วยเช่นกัน โดยอิทธิพลที่มาจากกระบวนการกลุ่ม และวัดเป็นกลุ่มอิทธิพลที่เป็นแรงสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของครอบครัวโฮมสคูลอยู่ตลอดเวลาทั้งในด้านการร่วมทำกิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็นต่าง ๆ ระหว่างกัน มีการใช้วัดและธรรมะในการเป็นแหล่งเรียนรู้ในด้านสติปัญญา และจิตใจของลูก ๆ มาโดยตลอด แต่สำหรับกลุ่มสังคมภายนอกนั้นในช่วงเริ่มต้นพบว่าเป็นกลุ่มที่มีพลัง

ในการกดดันพ่อแม่โฮมสคูลอยู่ไม่น้อยด้วยความที่สังคมมีความไม่เข้าใจและสงสัยต่อวิธีการจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ เพียงใด แต่เมื่อเวลาผ่านไป แต่ละครอบครัวมีความชัดเจนในรูปแบบของการเรียนการสอนมากยิ่งขึ้น พ่อ แม่โฮมสคูลก็ได้นำกลุ่มบุคคลภายนอกนี้มาช่วยเพื่อให้ลูก ๆ ได้เรียนรู้ที่จะเข้าใจสังคม และความคิดเห็นของคนที่ย่อมมีความแตกต่างกันออกไป ซึ่งการที่จะดำรงตนให้อยู่ได้ในสังคมต่อไปก็คือการที่จะต้องยอมรับความคิดเห็นของคนอื่นโดยไม่นำบรรทัดฐานของตนมาตัดสินว่าอะไรถูก อะไรผิด โดยให้เชื่อว่าด้วยวิธีการที่แตกต่างกันนั้นก็อาจนำมาซึ่งผลที่มีเป้าหมายเดียวกันนั่นก็คือแม้ว่าเด็ก ๆ จะได้รับการเรียนการสอนที่แตกต่างจากเด็กในระบบโรงเรียนแต่เป้าหมายของการศึกษานั้นก็เหมือนกันคือความต้องการสร้างให้เด็ก ๆ รู้จักที่จะรักการเรียนรู้ และตั้งตนเป็นคนดีของครอบครัว และสังคมต่อไป

ลักษณะการสื่อสารภายในครอบครัว

ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะการสื่อสารระหว่างกันของสมาชิกในครอบครัวโฮมสคูลแต่ละครอบครัวเป็นไปในหลาย ๆ ลักษณะ ทั้งการสื่อสารในลักษณะพ่อแม่ การสื่อสารลักษณะผู้ใหญ่ และการสื่อสารลักษณะเด็ก ทั้งนี้อาจขึ้นอยู่กับสถานการณ์และสภาวะทางอารมณ์ของผู้ที่ทำการสื่อสารระหว่างกันด้วย ซึ่งในที่นี้หมายถึง ผู้เป็นพ่อ แม่ และลูก

สำหรับลักษณะการสื่อสารระหว่างกันของสมาชิกในครอบครัวโฮมสคูลที่พบมากที่สุดคือ การสื่อสารในลักษณะผู้ใหญ่ ดังจะเห็นได้จากการที่พ่อ แม่ และลูก จะสื่อสารกันโดยใช้เหตุและผลเป็นสำคัญ ผู้เป็นพ่อ แม่จะไม่ใช้อารมณ์หรืออำนาจในการออกคำสั่งเพื่อให้ลูกคิด หรือปฏิบัติตามในสิ่งที่พ่อ แม่ต้องการ แต่มักจะใช้วิธีการอธิบายถึงสิ่งต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลแล้วจึงให้ลูกใช้สติในการคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างอิสระอยู่เสมอ นอกจากนี้ยังสอนให้ลูก ๆ ได้รู้จักเปิดใจกว้างเพื่อยอมรับความคิดเห็นของ ผู้อื่นซึ่งผลที่ได้รับก็คือการแสดงออกของลูกที่ถ่ายทอดผ่านมาทางคำพูดและกิริยาท่าทางต่าง ๆ ได้เป็นไปในลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการเชื่อมโยงทางความคิดอย่างมีเหตุมีผลไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินปัญหา แต่ในขณะเดียวกันในบางสถานการณ์ก็พบว่าผู้เป็นพ่อ แม่ หรือลูก ๆ ก็อาจจะไม่สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้จึงก่อให้เกิดพฤติกรรมที่มีความขัดแย้งกันขึ้นทั้งในการแสดงออกด้วยคำพูดและกิริยาท่าทาง ลักษณะการสื่อสารแบบพ่อแม่นี้มักจะพบในการสื่อสารระหว่างพ่อกับลูก มากกว่าผู้เป็นแม่กับลูก ซึ่งอาจเป็นด้วยผู้เป็นพ่อในบางครอบครัวมีพื้นฐานทางด้านอารมณ์ที่เป็นคนใจร้อนจึงทำให้ในบางครั้งเมื่อเกิดความขัดแย้งทางด้านความคิดกับลูก ผู้เป็นพ่อจะไม่สามารถควบคุมอารมณ์ได้จนทำให้มีการออกคำสั่งหรือการพูดดูว่าด้วยวาจาที่รุนแรงอันเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นภายในครอบครัว ซึ่งผู้เป็นแม่ก็จะเริ่มเข้ามามีบทบาทในการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นด้วยการ

ชี้แจงให้ทั้งผู้เป็นพ่อ และลูกเห็นถึงความผิดพลาดของตนแล้วจึงร่วมกันใช้สติไตร่ตรองปัญหาต่าง ๆ อีกครั้งหนึ่ง แต่เท่าที่ผ่านมานั้นพบว่าในแต่ละครอบครัวยังไม่เคยเกิดความขัดแย้งที่รุนแรงจนไม่สามารถแก้ไขปัญหาหรือคลี่คลายสถานการณ์ความขัดแย้งของสมาชิกในครอบครัวได้ ลักษณะการสื่อสารในครอบครัวอีกอย่างหนึ่งที่พบได้ ในครอบครัวโฮมสคูลคือ ลักษณะการสื่อสารแบบเด็ก ซึ่งอาจเป็นด้วยเด็ก ๆ ในครอบครัวโฮมสคูลส่วนใหญ่มีอายุเพียง 7-10 ปี ทำให้การตัดสินใจในบางครั้งแฝงด้วยการใช้อารมณ์และความต้องการของตนเป็นสำคัญ แต่อย่างไรก็ตามด้วยความที่พ่อ แม่เข้าใจในศักยภาพและพัฒนาการตามวัยของลูกจึงทำให้ผู้เป็นพ่อ แม่ไม่ใช้อารมณ์ในการตอบโต้ แต่จะใช้การรอคอยและวิธีการต่าง ๆ เพื่อช่วยให้ลูกได้ปรับเปลี่ยนสภาพจิตใจมาสู่สภาวะปกติเพื่อพร้อมที่จะรับฟังและใช้สติในการไตร่ตรองสิ่งต่าง ๆ อย่างมีเหตุมีผลต่อไป ลักษณะของการสื่อสารภายในครอบครัวที่พบในครอบครัวโฮมสคูลทั้ง 3 ครอบครัวมีความสอดคล้องกับการศึกษาของอิริค เบิร์น และโทมัส แฮริส (Eric Berne and Thomas Harris) ที่ได้ทำการศึกษาและจำแนกบทบาทของบุคคลที่อยู่ในสังคมไว้เป็นลักษณะการสื่อสารทั้ง 3 ลักษณะคือลักษณะของพ่อ แม่ ลักษณะของผู้ใหญ่ และลักษณะที่เป็นเด็ก และพบว่าแต่ละคนสามารถมีพฤติกรรมสื่อสารที่แสดงออกทั้งสามลักษณะในตนเองได้ ด้วยในบางครั้งอาจสื่อสารกับคนอื่นอย่างมีเหตุมีผล บางครั้งใช้อารมณ์และความรู้สึก มีการประเมินคุณค่าด้วยตนเอง

การแสวงหาข่าวสารเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอน

ผลการวิจัยพบว่า แหล่งของข้อมูลข่าวสารที่ครอบครัวโฮมสคูลใช้อยู่มากในปัจจุบันมี 3 แหล่งที่สำคัญคือ จากกลุ่มบุคคล กลุ่มสถาบัน และสื่อต่าง ๆ โดยแหล่งที่สำคัญที่สุดคือ กลุ่มบุคคลซึ่งในที่นี้หมายถึงกลุ่มบ้านเรียนปัญญากร และกลุ่มบุคคลรอบข้างของครอบครัว ซึ่งอาจเนื่องมาจากในช่วงเริ่มต้นของการตัดสินใจเลือกวิธีการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลนั้น สื่อต่าง ๆ ยังไม่ได้เข้ามามีบทบาทมากนัก การให้ข้อมูลระหว่างกันจึงอยู่ในกลุ่มคนเล็ก ๆ ที่มีแนวความคิดเดียวกันเป็นสำคัญ ซึ่งทำให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อนัดประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และข้อมูลความคืบหน้าในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูล ซึ่งต่อมาก็ได้พัฒนาขึ้นเป็นกิจกรรมที่ให้เด็ก ๆ ในแต่ละครอบครัวได้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น อาทิ การไปทัศนศึกษาในที่ต่าง ๆ , การไปวัด ทำบุญ ฟังเทศน์ ฟังธรรมร่วมกัน , หรือการเรียนตามแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่เด็ก ๆ ให้ความสนใจ และเมื่อครอบครัวโฮมสคูลมีรูปแบบการเรียนการสอนที่ชัดเจนแน่นอนมากยิ่งขึ้นก็เริ่มที่จะขยายความสัมพันธ์ไปยังกลุ่มบุคคลต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความชำนาญเฉพาะด้าน ด้วยผู้เป็นพ่อ แม่ตระหนักดีว่าตนไม่ใช่ผู้ที่จะสามารถถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ในทุก ๆ เรื่องตามที่ลูกสนใจได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยกลุ่มบุคคลเหล่านี้เข้ามาทำหน้าที่เป็นครูผู้สอนและให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ แก่ลูกของตน ซึ่งจากการศึกษาของ Krikelas พบว่าการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งกระทำในสิ่งหนึ่งเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลข่าวสารที่จะ

สนองตอบความต้องการของตน อันเนื่องมาจากการที่บุคคลนั้นต้องการรู้ ศึกษาและวิเคราะห์ในประเด็นหนึ่ง และพบว่าความรู้ที่ตนมีอยู่ไม่เพียงพอ จึงทำการศึกษาเพื่อเพิ่มเติมความรู้ดังกล่าวด้วยการแสวงหา

นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มสถาบันที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการขับเคลื่อนทางสังคมให้แก่กลุ่มครอบครัวโฮมสคูล คือ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) และโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก โดยทางสกศ.เป็นหน่วยงานของรัฐเพียงแห่งเดียวที่เข้ามาให้การสนับสนุนในด้านการวิจัย การประชุม สัมมนา ผลักดันการดำเนินการร่างกฎกระทรวงให้เป็นรูปธรรม การส่งข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของกลุ่มโฮมสคูล อีกทั้งยังช่วยประสานงานกับกลุ่มสังคมต่าง ๆ โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาที่จะเข้ามาช่วยรับรองสถานภาพ และช่วยเหลือเด็ก ๆ ของกลุ่มครอบครัวโฮมสคูลในด้านต่าง ๆ ส่วนสถาบันอีกแห่งคือโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จ.กาญจนบุรี เป็นโรงเรียนแห่งแรกที่เข้ามาสนับสนุนแนวคิดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลด้วยการให้เด็ก ๆ ได้ลงทะเบียนเรียนไว้กับทางโรงเรียน แต่สำหรับวิธีการเรียนการสอนนั้นจะให้อิสระกับผู้เป็นพ่อแม่ในการดำเนินการ อย่างไรก็ตามจะต้องให้เด็ก ๆ ได้เข้ารับการทดสอบเพื่อเลื่อนชั้นตามหลักเกณฑ์ที่ทางโรงเรียนกำหนดไว้ ซึ่งในช่วงแรกครอบครัวโฮมสคูลหลายแห่งประสบปัญหาว่าวิธีการสอบวัดผลของทางโรงเรียนไม่สอดคล้องกับแนวทางในการปฏิบัติของครอบครัวจึงได้มีการพูดคุยเพื่อหาความต้องการและข้อตกลงระหว่างโรงเรียนกับบ้านอยู่ตลอดเวลา จนในปัจจุบันวิธีการสอบของทางโรงเรียนหมู่บ้านเด็กมีความสอดคล้องกับวิธีการในการจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลซึ่งพ่อแม่โฮมสคูลหลายครอบครัวต่างมีความพึงพอใจอยู่ในระดับหนึ่ง แต่ในขณะเดียวกันในบางครอบครัวกลับมีแนวคิดและวิธีการแตกต่างจากโรงเรียนหมู่บ้านเด็กจึงปฏิเสธที่จะนำลูกของตนไปลงทะเบียนเรียนไว้กับทางโรงเรียน แต่ได้ดำเนินการหาทางเลือกอื่น ๆ แทน เช่น การผลักดันให้ทางกระทรวงศึกษาธิการมีบทบาทมากขึ้นในการเข้ามาช่วยเหลือและรองรับสถานภาพของครอบครัวโฮมสคูลต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งตามที่โดโนฮิว และทิปตัน (Donohew and Tipton) ได้ศึกษาพบว่าการศึกษาที่บุคคลเกิดความสนใจข่าวสารจากแหล่งต่าง ๆ ก็จะมาเปรียบเทียบกับความรู้สึกในจิตใจของตน ถ้าข่าวสารนั้นสอดคล้องกับทัศนคติของตนก็จะติดตามค้นหารายละเอียดต่อไป แต่ถ้าข่าวสารนั้นขัดแย้งกับความคิดหรือทัศนคติของตนบุคคลจะเลิกให้ความสนใจหรือหันเหความสนใจไปรับข่าวสารอื่นแทน

สำหรับสื่ออีกทางหนึ่งที่มีความสำคัญในการเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่ลูกคือ หนังสือ สื่อมวลชน และอินเทอร์เน็ต โดยสื่อที่มีบทบาทในการเป็นแหล่งเรียนรู้มากที่สุดสำหรับเด็กในครอบครัวโฮมสคูล คือ หนังสือ ซึ่งพ่อแม่ทุกคนให้การสนับสนุนด้วยการซื้อหาหนังสือมากมายหลายประเภทมาเก็บไว้ให้ลูก ๆ ได้อ่านเพื่อศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองต่อไป ส่วนการรับข่าวสารจากสื่อมวลชนประเภท โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์นั้นมีความแตกต่างอยู่บ้างในแต่ละครอบครัวที่ได้พิจารณาถึงความต้องการเทียบกับความเหมาะสมในการรับข่าว

สารของลูก จึงทำให้ในบางครอบครัวยังไม่ให้อิสระแก่ลูกในการรับข้อมูลจากสื่อประเภทนี้ และแม้ว่าในบางครอบครัวที่ได้มีการให้อิสระในการรับสื่อมวลชนแก่ลูกอย่างเต็มที่พ่อแม่ก็ยังคงทำหน้าที่ในการคัดสรรและแนะนำถึงสิ่งที่ลูกได้รับจากสื่ออยู่ตลอดเวลาเพื่อให้สิ่งที่ได้รับนั้นเป็นประโยชน์และสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม ส่วนสื่ออินเทอร์เน็ตนั้นยังนับว่าเป็นสื่อใหม่ที่ในปัจจุบันแต่ละครอบครัวมีการใช้อยู่บ้างไม่มากนักแต่คาดว่าในอนาคตอินเทอร์เน็ตจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเป็นแหล่งเรียนรู้ขนาดใหญ่ของลูก ๆ ได้ต่อไป

ประโยชน์และข้อเสนอแนะที่ได้รับจากการวิจัย

ท่ามกลางกระแสวิกฤตทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในด้านต่าง ๆ มากมาย แนวคิดการปฏิรูปการศึกษาได้ปรากฏเด่นชัดมากขึ้นด้วยว่ามีคนกลุ่มหนึ่งที่เกิดข้อกังขาต่อระบบการศึกษาของไทยที่ผ่านมาว่าสามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียน และก่อให้เกิดกระบวนการการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริงหรือไม่ ดังนั้นภายหลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ปี 2542 ทางเลือกหนึ่งของการศึกษาไทยจึงเป็นที่สนใจและเกิดการยอมรับมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะในกลุ่มพ่อแม่ที่ผิดหวังต่อระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนของไทย ปัจจุบันจึงพบว่ามีพ่อแม่กว่า 50 ครอบครัวเลือกที่จะเป็นผู้จัดการเรียนการสอนให้แก่ลูกของตนตามแนวคิดและปรัชญาที่แต่ละครอบครัวเชื่อมั่น โดยแนวคิดการจัดการเรียนการสอนนี้เป็นที่รู้จักกันดีในชื่อของ “โฮมสคูล” อย่างไรก็ตามแม้ว่าโฮมสคูลกำลังเป็นกระแสทางเลือกหนึ่งของการศึกษาในสังคมไทย แต่ก็ยังมีคนอีกจำนวนไม่น้อยที่มีคำถามว่าการเรียนการสอนตามแนวคิดนี้เป็นสิ่งที่เหมาะสมกับสังคมไทยหรือไม่ เด็ก ๆ ที่เรียนโดยครอบครัวจะเป็นเด็กที่ขาดสังคมหรือจะมีการนำเกณฑ์ใดมาวัดผลสัมฤทธิ์ที่จะเกิดขึ้นในตัวเด็กได้อย่างเป็นรูปธรรม คำถามต่าง ๆ เหล่านี้เป็นหน้าที่ของกลุ่มคนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่จะต้องให้ความกระจ่างแก่คนอื่น ๆ ในสังคมต่อไป

อนึ่ง การศึกษาวิจัยครั้งนี้ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้ได้เห็นภาพของครอบครัวโฮมสคูลในแง่ของรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัว ระบบการสื่อสาร ลักษณะการสื่อสารและการแสวงหาข่าวสารข้อมูลเพื่อนำมาช่วยในการจัดการเรียนการสอนของลูก ๆ ดังที่ได้อภิปรายผลการวิจัยไปแล้วในเบื้องต้น และจากการศึกษาวิจัยนี้เองที่ทำให้ผู้วิจัยสามารถสังเกตเห็นการแสดงออกของเด็ก ๆ โฮมสคูล อันอาจเป็นผลมาจากการได้รับอิสระในการคิด การพูด และการกระทำ นั่นก็คือเด็ก ๆ ในทุกครอบครัวต่างเป็นเด็กที่กล้าแสดงออก กล้าที่จะพูดอย่างมีเหตุมีผล พูดจาฉะฉานและสามารถเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้ผู้วิจัยฟังได้อย่างเป็นขั้นเป็นตอนแสดงให้เห็นถึงการจัดระบบความคิดได้เป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันเด็ก ๆ ต่างก็แสดงพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นเด็กที่มีสัมมาคารวะ มีมารยาทที่ดีทั้งต่อพ่อแม่ และบุคคลรอบข้าง ในทุก ๆ ขณะของการสนทนาผู้วิจัยพบว่าผู้เป็นพ่อ

แม่ในแต่ครอบครัวสามารถที่จะแทรกเนื้อหาความรู้และกระตุ้นความสนใจของลูก ๆ จากสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้อยู่เสมอ ตัวเด็กเองก็มีความสนใจ และพยายามที่จะค้นคว้าหาคำตอบทั้งจากการอ่านหนังสือ หรือสอบถามจากผู้เป็นพ่อ แม่ ลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้คงเป็นสิ่งที่พ่อ แม่ในทุกครอบครัวต่างคาดหวังให้เกิดขึ้นกับลูก ๆ ของตน แต่หากในครอบครัวใดที่จะตัดสินใจเลือกจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลให้แก่ลูกคงต้องมีความพร้อมและเข้าใจปรัชญาการศึกษาแบบโฮมสคูลอย่างแท้จริง โดยผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อครอบครัวที่จะเลือกจัดการเรียนการสอนให้แก่ลูกของตนดังนี้

1. พ่อ แม่ต้องพร้อมที่จะพูดคุยกับลูก ๆ ได้ในทุก ๆ เรื่องอย่างตรงไปตรงมา แม้ว่าในยามที่เกิดความขัดแย้งขึ้นก็ตาม ด้วยว่าการพูดคุยกันอยู่เสมอนั้นเป็นสิ่งที่สร้างความสัมพันธ์อันดีและความอบอุ่นให้เกิดขึ้นกับสมาชิกทุกคนในครอบครัว และสิ่งที่สำคัญสำหรับการพูดคุยกันก็คือผู้เป็นพ่อ แม่ต้องรู้จักที่จะไม่ใช้อารมณ์ในการตัดสินใจหรือแก้ปัญหา แต่ต้องรู้จักใช้เหตุและผลในการอธิบายสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้ลูกเชื่อและปฏิบัติตาม ซึ่งการสื่อสารระหว่างกันนี้เป็นไปในลักษณะของการสื่อสารแบบผู้ใหญ่
2. พ่อ แม่ต้องเป็นผู้ที่เปิดใจกว้างสามารถยอมรับฟังความคิดเห็นของลูก และข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่จะได้รับจากครอบครัวโฮมสคูลอื่น ๆ หรือบุคคลรอบข้าง เพื่อที่จะได้นำมาปรับและพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนของลูกให้ดียิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็ต้องรู้จักที่จะรักษาแบบแผนอันดีงามของสังคมไว้เพื่อให้ลูก ๆ ได้ประพฤติปฏิบัติตามครรลองที่ดีของสังคม ซึ่งเป็นไปในลักษณะของการสื่อสารแบบ Socio-Orientation และ Concept-Orientation
3. พ่อ แม่ต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ ภายในครอบครัวที่อาจเข้ามามีอิทธิพลต่อระบบการสื่อสารซึ่งมีเป้าหมายสำคัญในการจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูล อาทิ พ่อ แม่ต้องมีเวลามากพอที่จะทุ่มเทความรักและความเอาใจใส่ให้กับลูกของตน , พ่อ แม่ต้องเข้าใจการสร้างสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กเพื่อให้เอื้อต่อการกระตุ้นการเรียนรู้ , พ่อ แม่ต้องเข้าใจศักยภาพและพัฒนาการในตัวลูก พร้อมทั้งต้องเข้าใจถึงข้อจำกัดของครอบครัวที่ย่อมแตกต่างกันไป การกำหนดรูปแบบการเรียนการสอนของพ่อ แม่นั้นจึงต้องขึ้นอยู่กับสภาพและความเหมาะสมที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในแต่ละครอบครัว

4. พ่อ แม่ต้องเข้ามามีบทบาทและทำหน้าที่เป็นผู้แสวงหาข่าวสารความรู้ในด้านต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ทั้งข่าวสารที่จะได้รับผ่านทางสื่อบุคคล สื่อมวลชน หรือสื่ออื่น ๆ เพื่อนำมาเตรียมความพร้อมสำหรับให้ลูก ๆ ได้ทำการศึกษาค้นคว้าสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองต่อไป
5. พ่อ แม่ต้องเข้าใจถึงอิทธิพลทางสังคมในด้านต่าง ๆ ที่อาจเข้ามามีผลกระทบกับตัวลูก ดังนั้นผู้เป็นพ่อ แม่จึงไม่ควรที่จะปิดกั้นโอกาสในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกของลูก ๆ ด้วยว่าการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลนั้นไม่ใช่การย้ายโรงเรียนมาตั้งอยู่ที่บ้าน แต่ทุก ๆ สถานที่คือแหล่งการเรียนรู้ บุคคลรอบข้างทุกคนคือครูของลูก ซึ่งหากพ่อแม่โฮมสคูลเข้าใจในปรัชญาและแนวคิดดังกล่าวคำถามเรื่องการที่เด็กขาดสังคมก็คงจะหมดไปได้
6. พ่อ แม่ต้องเป็นผู้ที่มีจิตวิญญาณในการเรียนรู้ ซึ่งพร้อมที่จะทำหน้าที่เป็นผู้นำความรู้ ประสบการณ์ที่ได้รับจากสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่มากระทบเพื่อนำมาถ่ายทอดให้กับลูกได้ในทุก ๆ ขณะที่มาชิกทุกคนในครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอยู่ตลอดเวลา

ในปัจจุบันแม้ว่าสังคมจะเริ่มรู้จักการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลมากขึ้นกว่าเดิม แต่ในทางปฏิบัติแล้วการดำเนินการของครอบครัวโฮมสคูลยังไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการมากนักด้วยว่ากฎกระทรวงซึ่งจะนำมาเป็นตัวกำหนดรูปแบบการจัดการเรียนการสอนและการประเมินผลยังอยู่ในระหว่างการพิจารณา ร่าง ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงต้องเร่งดำเนินการเพื่อช่วยให้การเรียนการสอนของครอบครัวมีความชัดเจนและเป็นที่ยอมรับของสังคมมากขึ้น และในขณะเดียวกันก็ควรมีส่วนช่วยในการสนับสนุนการเรียนการสอนโดยครอบครัวที่นับได้ว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้แห่งหนึ่งของเด็ก ๆ เช่นเดียวกับการเรียนในระบบโรงเรียนทั่วไป สิ่งที่พ่อแม่โฮมสคูลต่างคาดหวังที่จะได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

1. พ่อแม่โฮมสคูลต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเร่งดำเนินการประกาศใช้กฎกระทรวงที่จะออกมารับรองสถานภาพของเด็ก ๆ โฮมสคูล และให้มีความชัดเจนในเรื่องของการประเมินผลสัมฤทธิ์ของเด็ก ๆ ได้รับจากการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลโดยต้องมีความยืดหยุ่นและเข้าใจในแนวคิดการเรียนการสอนของแต่ละครอบครัวด้วย

2. พ่อ แม่โฮมสคูลต้องการที่จะได้รับการสนับสนุนจากทางภาครัฐในด้านของเงินทุนช่วยเหลือทางการศึกษาของลูก เช่นเด็กแว่นทั่วไปที่ได้รับการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน
3. พ่อ แม่โฮมสคูลต้องการที่จะได้รับการสนับสนุนในการเข้าใช้แหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ รวมถึงสื่อและอุปกรณ์การเรียนเพื่อช่วยให้การเรียนการสอนนั้นมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อาทิ อุปกรณ์ทางด้านวิทยาศาสตร์ เครื่องดนตรี หนังสือ และการเปิดโอกาสให้เยี่ยมชมหรือใช้บริการจากสถานที่ราชการต่าง ๆ
4. พ่อ แม่โฮมสคูลต้องการให้มีการจัดหมวดหมู่ข้อมูลของแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งในด้านของกลุ่มบุคคล สถานที่ หนังสือ และอื่น ๆ เพื่อช่วยให้การหาแหล่งการเรียนรู้เป็นไปได้โดยสะดวกมากขึ้น เช่น ในหมวดวิทยาศาสตร์ หมวดศิลปะ หมวดวรรณกรรม เป็นต้น ด้วยในปัจจุบันผู้เป็นพ่อ แม่ต้องใช้ความพยายามอย่างมากในการแสวงหาแหล่งการเรียนรู้ที่เหมาะสมและเป็นไปตามความสนใจในด้านต่าง ๆ ของลูกซึ่งมักจะมีอยู่มากมายหลายด้าน

นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่าแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญของครอบครัวโฮมสคูลในปัจจุบัน คือ กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ซึ่งมีบทบาทในการเป็นแหล่งที่ให้ทั้งข้อมูลและความรู้แก่พ่อ แม่และลูก ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงน่าจะเข้าไปศึกษาและให้การสนับสนุนในการรวมกลุ่มของครอบครัวโฮมสคูลเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและเป็นพลังทางสังคมที่จะผลักดันให้การเรียนการสอนแบบโฮมสคูลมีความชัดเจนและได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอกมากยิ่งขึ้น

ผลของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยไม่ได้สรุปหรือชี้ชัดว่าการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลเป็นแนวทางการศึกษาที่ดีกว่าการศึกษาโดยระบบโรงเรียน แต่เพียงต้องการแสดงให้เห็นถึงการศึกษาทงเลือกอีกแนวทางหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ซึ่งมีจุดเด่นและมีวิธีการที่เป็นลักษณะเฉพาะแตกต่างกับรูปการศึกษาของไทยที่ผ่านมา ดังนั้น พ่อ แม่ที่กำลังจะตัดสินใจเลือกการเรียนการสอนที่เหมาะสมให้กับลูกของตนจึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงความพร้อมและข้อจำกัดในด้านต่าง ๆ ของครอบครัวเป็นสำคัญ และหากตัดสินใจที่จะเลือกจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลแล้ว รูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวที่เหมาะสม แหล่งในการแสวงหาข่าวสารความรู้เพื่อนำมาช่วยในการจัดการเรียนการสอนก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่สมาชิกทุกคนในครอบครัวต้องตระหนักและให้ความสำคัญ เพื่อให้รูปแบบการเรียนการสอนนั้นสอดคล้องกับกระบวนการการเรียนรู้และเป็นไปเพื่อพัฒนาศักยภาพของลูกอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากปัญหาและข้อจำกัดบางประการที่เกิดขึ้นในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป คือ

1. ข้อมูลที่ได้รับจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษากลุ่มตัวอย่างของครอบครัวโฮมสคูลจำนวน 3 ครอบครัว ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงทั้งในด้านของข้อมูลทางประชากร แนวคิด วิธีการจัดเรียนการสอน และรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัว ดังนั้น ในการวิจัยครั้งต่อไปจึงน่าจะขยายผลเพื่อศึกษาครอบครัวโฮมสคูลอื่น ๆ ที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไปเพื่อที่จะได้หาข้อสรุปซึ่งเป็นลักษณะโดยรวมในด้านต่าง ๆ ของครอบครัวโฮมสคูลได้
2. การศึกษาวิธีการในการจัดการเรียนการสอน และรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัว เป็นการศึกษาที่เน้นการเห็นผลทางพฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นจริงในตัวเด็ก แต่ด้วยระยะเวลาของการศึกษาวิจัยที่มีอยู่จำกัดจึงทำให้ไม่สามารถติดตามผลของพฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นในระยะยาวได้ ดังนั้น ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปจึงน่าจะให้มีระยะเวลายาวนานพอสมควร สำหรับให้ผู้วิจัยได้เห็นถึงผลทางพฤติกรรมของเด็กที่เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลได้อย่างแท้จริง
3. การศึกษาวิจัยครอบครัวโฮมสคูลทั้ง 3 ครอบครัวในครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว และปัจจัยภายนอกที่เข้ามามีผลกระทบโดยผ่านมุมมองของผู้เป็นพ่อ แม่ และลูกในฐานะเป็นผู้รับสารเท่านั้น ดังนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปจึงน่าที่จะมีการศึกษากลุ่มบุคคลภายนอกที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ในด้านต่างๆ ในฐานะเป็นผู้ส่งสารด้วย อาทิ วัด กลุ่มบุคคล กลุ่มสถาบัน
4. การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ทำให้ผลที่ได้รับมีเพียงข้อมูลในเชิงพรรณนาเท่านั้น ซึ่งไม่สามารถบอกความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ ได้ การศึกษาวิจัยครั้งต่อไปจึงน่าจะนำวิธีการวิจัยเชิงปริมาณเข้ามาประกอบด้วยเพื่อให้ได้ผลที่สามารถนำมาเป็นตัวชี้วัดสำหรับการจัดการเรียนการสอน และรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวของครอบครัวโฮมสคูลอื่น ๆ ได้่างถูกต้องและแม่นยำต่อไป